

არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვით გამოწვეული ხელყოფის კონდიქცია

გიორგი მელაძე

ადვოკატი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

I. შესავალი

სამართალს უნდა შეეძლოს ნებისმიერი შესაძლო ინტერესთა კონფლიქტის გადაჭრა.¹ მსოფლიოში არსებულ ყველა მართლწესრიგში უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის მიზანი - უსაფუძვლოდ გადადინებული ქონებრივი მასის რესტიტუციაა.² მოსამართლე რაიტის ცნობილი გამონათქვამის მიხედვით, ყველა ცივილიზებული სამართლებრივი სისტემა ვალდებულია, უზრუნველყოს დაცვის საშუალება უსაფუძვლო გამდიდრებისთვის, თუმცა არ იქნება მართებული თუ ვიტყვით, რომ ყველა მათგანმა უსაფუძვლო გამდიდრების ერთი და იგივე კონცეფცია უნდა გაიზიაროს.³ ქართული უსაფუძვლო გამდიდრების სამართალიც ხსენებულ მიზანს ემსახურება, თუმცა განსხვავებით სხვა სამართლებრივი სისტემებისგან, იგი მაინც გამოირჩევა საკუთარი, ორიგინალური სტრუქტურით. აღნიშნული განპირობებულია შემდეგით: როგორც ცნობილია, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (შემდგომში - „სკ“) გერმანული სამართლის რეცეფციის შედეგად ჩამოყალიბდა, თუმცა უსაფუძვლო გამდიდრების სამართალი ქართული სამოქალაქო მართლწეს-

რიგის ის იშვიათი სფეროა, რომლის პირველწყაროც არა გერმანული კანონმდებლობა, არამედ გერმანელი მეცნიერის - დეტლეფ კონიგის მიერ 1981 წელს შემუშავებული კანონპროექტია (შემდგომში „კონიგის პროექტი“), რომელიც გერმანიაში ძალაში არ შესულა. თუმცა ის ქართველმა კანონმდებელმა მცირედი ცვლილებებით გადმოიღო.⁴ კონიგის პროექტი ითვალისწინებს კონდიქციურ მოთხოვნათა ტიპოლოგიას, რაც მისი მთავარი ღირებულებაა. აღნიშნული ტიპოლოგიის მიხედვით გამოყოფენ კონდიქციათა ოთც ტიპს - შესრულების, ხელყოფის, რეგრესისა და დანახარჯების კონდიქციებს.⁵ ყოველ დასახელებულ კონდიქციას გააჩნია საკუთარი დამოუკიდებელი მიზანი. თუმცა საგულისხმოა, რომ ამ მიზნებს საერთო დანიშნულება აქვთ - სამართლებრივი ურთიერთობის მონესრიგებისას შეავსონ უპირატესად გამოსაყენებელ მოთხოვნებში არსებული ვაკუუმი.⁶ სწორედ საერთო მიზნიდან გამომდინარე, კონდიქციის თითოეული სახე სამართლის განსაზღვრული სფეროს დანამატად მიიჩნევა.

კერძოდ, ხელყოფის კონდიქცია (სკ-ის 982-ე მუხლი) არის დელიქტური სამართლისა და ვინდიკაციის დანამატი.⁷ შესაბამისად, კონდიქცი-

¹ დ. კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 3.

² გ. რუსიაშვილი, უსაფუძვლო გამდიდრების სამართალი ინგლისში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 5/2020, 1.

³ M. McInnes, Unjust Factors, Juristic Reasons and Contracts in Anglo-Canadian Law, Re-examining Contract And Unjust Enrichment, Anglo-Canadian Perspectives, Leiden/Boston, 2007, 23.

⁴ გ. რუსიაშვილი, უსაფუძვლო გამდიდრების სამართალი I: შესრულების კონდიქცია, თბილისი 2017, 80.

⁵ გ. რუსიაშვილი/დ. ეგნატაშვილი, კაზუსები კანონისმიერ ვალდებულებით სამართალში, თბილისი 2016, 88-89.

⁶ მოთხოვნის უფლებათა რიგითობის შესახებ იხ. იქვე, 12-13.

⁷ ჰ. შნიტგერი/ლ. შატბერაშვილი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ონლაინ კომენტარი [21.04.2020], მუხლი 982, 1-ლი ველი; ასევე, იხ., სქოლიო 4, 124.

ის აღნიშნული სახის სწორად გასაზრებლად აუცილებელია, დასახელებულ ინსტიტუტებთან შედარების გზით წარმოვაჩინოთ მისთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები. ამის შემდეგ, მნიშვნელოვანია, განისაზღვროს ხელყოფის კონდიქციის წინაპირობები, რომელიც დგინდება სკ-ის 982-ე მუხლის პირველი ნაწილით. ეს წინაპირობებია: 1. რაიმეს მოპოვება; 2. ხელყოფით, რომლის განხორციელების საშუალებებიც არაამომწურავადაა განსაზღვრული კანონით; 3. ხელყოფა უნდა მოხდეს კონდიქციის კრედიტორის ხარჯზე. გარდა ჩამოთვლილი პოზიტიური წინაპირობებისა, ასევე უნდა დასახელდეს ის ნეგატიური პირობაც, რომლის მიხედვით, კონდიქციის მოვალეს არ უნდა შეეძლოს განმდიდრების შესაგებებლზე (Change of Position) მითითება.⁸ იმის გათვალისწინებით, რომ წინამდებარე სტატიის კვლევის საგანია არაუფლებამოსილი პირის მიერ კონკრეტული საშუალებით - განკარგვით განხორციელებული ხელყოფის კონდიქციის შესწავლა, ყურადღება უნდა გამახვილდეს ე. წ. კაუზალობის პრინციპზეც, როგორც მოძრავ და უძრავ ნივთებზე საკუთრების უფლების შექმნის საქართველოში მოქმედ სისტემაზე. შემდგომ უნდა განისაზღვროს არაუფლებამოსილი პირის მიერ როგორც ნამდვილი, ასევე ბათილი განკარგვის შემთხვევებში დამდგარი სამართლებრივი შედეგები. გარდა აღნიშნულისა, ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩეს სკ-ის 990-ე მუხლით გათვალისწინებული მონესრიგება, როგორც ხელყოფის კონდიქციის ერთ-ერთი კერძო შემთხვევა - უსასყიდლო ნამდვილი განკარგვა. აქვე აღსანიშნავია, რომ ხელყოფის კონდიქციის სპეციალურ შემთხვევებად აგრეთვე მიიჩნევა სკ-ის 983-ე და 989-ე მუხლებით გათვალისწინებული მონესრიგებაც. თუმცა ეს უკანასკნელი შემთხვევები არ წარმოადგენს წინამდებარე ნაშრომის განხილვის საგანს, რადგანაც სკ-ის 983-ე მუხლით გათვალისწინებულია ხელყოფის კონდიქციის განხორციელება არა განკარგვის, არამედ არაუფლებამოსილი პირის წინაშე შესრულების შედეგად. ხოლო სკ-ის 989-ე მუხლი

კი 990-ე მუხლისგან განსხვავდება იმით, რომ ის ითვალისწინებს უფლებამოსილი პირის მიერ განკარგვის შემთხვევას. აქედან გამომდინარე, ორივე მუხლით გათვალისწინებული მონესრიგების სფერო სცილდება წინამდებარე კვლევის საგანს.

გერმანული და ანგლო-ამერიკული სამართლის სისტემა საფუძვლად უდევს მსოფლიოში უსაფუძვლო გამდიდრების მართლმონესრიგებს შორის არსებით სხვაობას, რაც ძირითადად შემდეგში გამოიხატება: საერთო სამართლის მიდგომა ფოკუსირებულია ცალკეულ გაუმართლებელ ფაქტორებზე, როგორცაა, მაგალითად, საპირისპირო შესრულების ჩაშლის ან შეცდომის შემთხვევები, ხოლო გერმანიაში გაბატონებული მოსაზრების თანახმად, სარჩელი უსაფუძვლო გამდიდრებიდან კონკრეტული ხელშეკრულების არანამდვილობას ემყარება და არა რაიმე ზოგად გაუმართლებელ ფაქტორს.⁹ მოსამართლე *მენსფილდმა* მოახდინა უსაფუძვლო გამდიდრების შემთხვევათა მიმართ ორი მოდელის იდენტიფიცირება - 1. ინგლისური სამართალი ემყარება პოზიტიურ მოდელს, რაც გულისხმობს შემდეგი ფორმულის გამოყენებას: „გამდიდრება ითვლება საფუძვლის მქონედ მანამ, სანამ მისი უსაფუძვლობა ანუ მიღებულის უკან დაბრუნების საფუძველი არ დადგინდება.“ 2. გერმანული სამართალი ემყარება ნეგატიურ მოდელს, რაც გულისხმობს შემდეგი ფორმულის გამოყენებას: „გამდიდრება ითვლება უსაფუძვლოდ მანამ, სანამ მისი საფუძვლიანობა ანუ მიღებულის შენარჩუნების საფუძველი არ დადგინდება.“¹⁰ აღნიშნულ მოდელებს ემყარება მტკიცების ტვირთის განაწილების საკითხი ორივე სამართლებრივ სისტემაში.

II. ხელყოფის კონდიქცია – დელიქტური სამართლისა და ვინდიკაციის დანამატი

ხელყოფის კონდიქციის შემავსებელი რეგულატორული ფუნქცია იმ შემთხვევების მონეს-

⁸ D. Johnston/R. Zimmermann, *The Comparative Law of Unjustified Enrichment*, Cambridge 2002, 23.

⁹ T. A. Baloch, *Unjust Enrichment And Contract*, Oxford and Portland, Oregon 2009, 70.

¹⁰ F. Giglio, *A Systematic Approach to „Unjust“ and „Unjustified“ Enrichment*, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 23, 2003, 472.

რიგებს გულისხმობს, რომელთა რეგულაცია დელიქტური სამართლისა და ვინდიკაციის მოქმედების სფეროებს სცილდება. აღნიშნული თავისებურებით კი ხელყოფის კონდიქცია ასრულებს უსაფუძვლო გამდიდრების ზოგად დასაზღვრებას, რომელიც სამართლის მიერ განსაზღვრულ შემთხვევათა კორექციას გულისხმობს.¹¹

კონდიქციური პასუხისმგებლობისთვის არ არის სავალდებულო სკ-ის 992-ე მუხლით გათვალისწინებული გენერალური დელიქტური დათქმის არც ერთი წინაპირობის¹² არსებობა. დასახელებული ელემენტების წარმოშობა სამ ძირითად კონცეფციას ემყარება: სანქცირებული ქმედება, სანქცია და დაცული ინტერესი.¹³ არსებითი განსხვავება დელიქტურ და კონდიქციურ პასუხისმგებლობებს შორის ნათლად არის წარმოჩენილი არაუფლებამოსილი პირის მიერ სხვა პირის საკუთრებაში არსებული ავტომობილის ფანჯრების, ერთი მხრივ, მითვისებისა და, მეორე მხრივ, მათი ჩამტვრევის მაგალითებში.¹⁴ აღნიშნული არ გულისხმობს იმას, რომ ბრალის კატეგორიას არავითარი დატვირთვა არ გააჩნია ხელყოფის კონდიქციით სამართლებრივი ურთიერთობის მონესრიგებისას. კერძოდ, ამ შემთხვევაში ბრალის ფორმები განსაზღვრავენ კონდიქციური პასუხისმგებლობის ფარგლებს, რაც გათვალისწინებულია სკ-ის 984-ე და 985-ე მუხლებით, მათ შორის კონდიქციის მოვალის მიერ განმდიდრების შესაგებელზე მითითების შესაძლებლობის ჩათვლით. ზიანთან მიმართებით, უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ გარკვეულ შემთხვევებში მისი ოდენობის ტოლობა გამდიდრების ოდენობასთან საერთოდ არ არის დაკავშირებული განსხვავებული სფეროების - დელიქტური და კონდი-

ქციური სამართლის მონესრიგების ფუნქციებთან, რის გამოც ზემოთ ხსენებული ოდენობების ტოლობის შემთხვევაშიც კი შესაბამისი ანაზღაურების საკითხი სწორი სამართლებრივი საფუძვლის შერჩევით უნდა გადაწყდეს. სწორედ აღნიშნულ გარემოებას ემყარება ის მომენტიც, რომ სკ-ის 982-ე მუხლში მითითებული „ზიანის ანაზღაურება“ მართებულად მიიჩნევა არა ქართველი კანონმდებლის შეგნებულ გადაწყვეტილებად, არამედ მთარგმნელის შეცდომად, რადგანაც კონიგის კანონპროექტში საუბარი იყო „სარგებლის ანაზღაურებაზე“. აქედან გამომდინარე, გამოთქმულია სწორი მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ სკ-ის 982-ე მუხლის სამომავლო რედაქციაში „ზიანის ანაზღაურება“ უნდა იქნეს ამოშლილი და მის მაგივრად უნდა ჩაინეროს „ხელყოფის შედეგად მიღებული.“¹⁵ თუმცა ეს უკანასკნელი ტერმინიც დამატებით დაზუსტებას საჭიროებს. ზიანის ანაზღაურების თვალსაზრისით უნდა აღინიშნოს შემდეგი - გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 812-ე პარაგრაფში ნახსენები ფორმულირება „სხვის ხარჯზე“ ანუ კონდიქციის კრედიტორის ხარჯზე, მე-20 საუკუნის დასაწყისში განიმარტებოდა, როგორც მოსარჩელის გაღარიბება, რომელსაც შედეგად მოპასუხის გამდიდრება უნდა მოჰყოლოდა. თუმცა უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის ტაქსონომიის შემდგომმა განვითარებამ და დახვეწამ გამოხატულება პოვა გერმანელი მეცნიერის ესერის ცნობილ პოსტულატში, რომლის მიხედვითაც, ზემოთ ხსენებული ნორმა ანესრიგებს უსაფუძვლო გამდიდრების და არა უსაფუძვლო გაღარიბების შემთხვევებს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის ფარგლებში მოსარჩელეს აქვს რესტიტუციის და არა კომპენსაციის მოთხოვნის უფლება.¹⁶ ამ მოსაზრებიდანაც გამომდინარეობს, რომ დაუშვებელია სკ-ის 982-ე მუხლის პირველ ნაწილში ზიანის ანაზღაურებაზე იყოს მითითება გაკეთებული და ეს ნორმა მისი სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობით განიმარტებოდეს.

¹¹ C. Webb, Reason and Restitution, A Theory of Unjust Enrichment, Oxford 2016, 99.

¹² წინაპირობებთან დაკავშირებით იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2020 წლის 20 თებერვლის განჩინება № ას-1800-2019.

¹³ დელიქტური სამართლის კონცეფციებთან დაკავშირებით დეტალურად იხ., P. Cane, Anatomy of Tort Law, Oxford 1997, 13.

¹⁴ გ. რუსიაშვილი, რესტიტუციის ფარგლები ანგლო-ამერიკულ უსაფუძვლო გამდიდრების სამართალში, შედარებით სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 4/2020, 35.

¹⁵ გ. რუსიაშვილი, უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის სარეფორმო წინადადება, თბილისი 2020, 73.

¹⁶ T. Krebs, Understanding Unjust Enrichment, Oxford and Portland Oregon, 2004, 250.

ხელყოფის კონდიქციისა და დელიქტური სამართლის ურთიერთმიმართებასთან დაკავშირებით გერმანული სამართლის პოზიცია შემდეგია - ორივე მათგანის ამოცანა უფლებების დაცვაა, თუმცა ისინი განსხვავდებიან მონესრიგების სფეროებისა და დაცვის მოცულობით.¹⁷ ანალოგიური იდეის მატარებელია ინგლისური სამართალიც, იმისდა მიუხედავად, „პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა“ დაკვალიფიცირდება უსაფუძვლო გამდიდრების თუ დელიქტური სამართლის ნორმების მიხედვით.¹⁸ კერძოდ, გერმანული სამართლის შესაბამისად, ყველა მოთხოვნა, რომელიც დაფუძნებულია „სხვაგვარად“ გამდიდრებაზე, ანუ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 812-ე პარაგრაფის პირველი წინადადების მე-2 ალტერნატივაზე, მათ შორის ხელყოფის კონდიქციის შემთხვევაში, საჭიროებს აუცილებელი წინაპირობის არსებობას - მოპასუხის გამდიდრებას მოსარჩელის ხარჯზე. თავდაპირველად გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 812-ე პარაგრაფის პრაქტიკული გამოყენება უკიდურესად რთული აღმოჩნდა. არაერთი მცდელობის მიუხედავად, გაკეთებულიყო „სხვაგვარად“ და „სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე“ გამდიდრების მართებული განმარტება, არცერთ მათგანს არ მოუპოვებია ზოგადი აღიარება. 1934 წელს უოლტერ ვილზურგმა პირველად აღიარა, რომ არ არსებობს უნივერსალური პასუხი იმის თაობაზე, თუ როდის ჩაითვლება გამდიდრება უსაფუძვლოდ.¹⁹ შეკითხვაზე კონდიქციური პასუხისმგებლობისთვის არის თუ არა საკმარისი, რომ მოპასუხემ ხელყოს ის სამართლებრივი სიკეთე, რომლის გამოყენების უფლებამოსილებაც მინიჭებული ჰქონდა მოსარჩელეს, თუ აუცილებელია რომ მოსარჩელეს მიადგეს რაიმე სახის ზიანი, პასუხი შემდეგია - გერმანული სამართლის მიხედვით, უკვე ას წელზე მეტია, მიიჩნევა, რომ ზიანის დადგომა არ არის სავალდებულო პირობა, ხოლო ინგლისურ სამართალში, მართალია, გარკვეული დროის განმავლობაში

წინააღმდეგობრივი პოზიცია არსებობდა აღნიშნულთან დაკავშირებით, თუმცა დღეის მდგომარეობით იდენტური არჩევანია გაკეთებული ინგლისური სამართლის მიხედვითაც.²⁰ ამის საპირისპიროდ, ფრანგული და იტალიური სამართალი კონდიქციური პასუხისმგებლობისთვის ზიანისა და მისი გამდიდრებასთან მიზეზობრივი კავშირის არსებობას სავალდებულოდ მიიჩნევს.²¹ ინგლისურ სამართალში კი მიიჩნევა, რომ დელიქტი დიდ სირთულეებს აწყდება უსაფუძვლო გამდიდრების საკითხის გადაწყვეტისას და ამ უკანასკნელის მომწესრიგებელი ნორმების გამოყენება გამართლებულია მთელ რიგ შემთხვევებში, განსაკუთრებით კი სხვისი ვალდებულების შესრულებისას.²²

რაც შეეხება მიზეზობრივ კავშირს - კონდიქციური სამართლის ფარგლებში კონდიქციის მოვალის გამდიდრებასა და კონდიქციის კრედიტორის გაღარიბებას შორის შესაძლო მიზეზობრივი კავშირის არსებობის აუცილებლობა გაკრიტიკებულია, რადგანაც ცხადია, რომ ზიანის კონცეპტის გამორიცხვა კონდიქციური პასუხისმგებლობის წინაპირობებიდან ავტომატურად გამორიცხავს შესაბამის სფეროში მიზეზობრივი კავშირის ცნების დამკვიდრებასაც. აღნიშნულთან დაკავშირებით საყურადღებოა შემთხვევა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საფრანგეთში. საქმის არსებითი ფაქტობრივი გარემოებები იყო შემდეგი: მინის მესაკუთრემ მნიშვნელოვანი ხარჯების განხორციელებით ააშენა გზა, რომელსაც კარიერის დამუშავების მიზნით იყენებდა. კარიერის კონკურენტმა მესაკუთრემ იგივე გზა გამოიყენა ყოველგვარი თანხმობის გარეშე. გრენობილის სააპელაციო სასამართლომ, ხელმყოფს დააკისრა ვალდებულება, მოსარჩელისთვის გადაეხადა გზის მშენებლობისა და მისი შენახვის ხარჯების მესამედი. ამ საქმესთან დაკავშირებით გადანყვეტილების არგუმენტაცია სასამართლომ მიზეზობრიობის ცნებას დააყრდნო, თუმცა არასწორად, რადგანაც კონდიქციის კრედიტორის გაღარიბებას

¹⁷ G. Dannemann, *The German Law of Unjustified Enrichment and Restitution, A Comparative Introduction*, Oxford 2009, 92.
¹⁸ იქვე.
¹⁹ D. A. Juengen, *Unjustified Enrichment in New Zealand and German Law*, 8 Canterbury L. Rev, 2002, 507.

²⁰ იქვე., 102.
²¹ P. Gallo, *Unjust Enrichment: A Comparative Analysis*, *American Journal of Comparative Law*, 1992, 432.
²² S. Degeling, *Tort and Unjust Enrichment Intersect Again*, *King's Law Journal*, 2006, 130.

ადგილი არ ჰქონია. შესაბამისად, სასამართლოს უნდა ეხელმძღვანელა იმ გარემოებით, თუ რა ოდენობის საფასურს გადაიხდიდა მოპასუხე მხარეთა შორის შეთანხმებისა და შესაბამისი ნებართვის მიღების შემთხვევაში, ანუ იმით, თუ რა ოდენობის თანხა დაზოგა მან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფით.²³

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული სასამართლო პრაქტიკა კარდინალურად არასწორი მიმართულებით არის განვითარებული, რადგანაც მის მიერ შემუშავებული უსაფუძვლო გამდიდრების, მათ შორის ხელყოფის კონდიქციის წინაპირობები, არ შეესაბამება არც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის და არც, თუნდაც, გერმანულ მონესრიგებას. საქართველოს სასამართლოებს შემუშავებული აქვთ ისეთი წინაპირობები, რომლებიც თავისი არსით შეუთავსებელი არიან უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის პრინციპებთან. კერძოდ, საქართველოს სააპელაციო სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, კონდიქციური მოთხოვნის წინაპირობების შემომწმების მიზნით უნდა დადგინდეს: 1. მიმღების გამდიდრება; 2. ეს გამდიდრება უნდა მოხდეს კონდიქციის კრედიტორის მიზეზ-შედეგობრივი მოქმედებით. 3. შედეგი უნდა იყოს მართლსაწინააღმდეგო, რაც ნიშნავს იმას, რომ მიმღებს არ უნდა ჰქონდეს კანონიერი საფუძველი სხვისი სამართლებრივი სიკეთის მითვისებისთვის.²⁴ თვალშისაცემია მიზეზობრიობის ცნების არასწორი გამოყენება კონდიქციური მოთხოვნის წინაპირობების შემომწმებისას, პირველ რიგში, იმ მიზეზით, რომ ეს კატეგორია საერთოდ არ უნდა იქნეს გამოყენებული კონდიქციური პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას. გარდა ამისა, თუ მაინც მოვიშველიებთ მიზეზობრიობის ცნებას, როგორც ზემოთ დავინახეთ, მისი გამოყენება შეიძლება გამართლებული იყოს კონდიქციის კრედიტორის გაღარიბებასა და კონდიქციის მოვალის გამდიდ-

რებას შორის კავშირის დასადგენად. თუმცა ეს პოზიცია არ არის საბოლოო ჯამში მართებული კონდიქციური სამართლის მიზნიდან გამომდინარე. შესაბამისად, სრულებით გაუგებარია საქართველოს სააპელაციო სასამართლოს პოზიცია, როდესაც მოსარჩელის მოქმედებასა და მოპასუხის გამდიდრებას შორის მიზეზობრივი კავშირის დადგენას ცდილობს.

რაც შეეხება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ ნახსენებ მართლწინააღმდეგობის ცნებას - ეს კატეგორიაც არსებითად დელიქტური სამართლის კუთვნილებაა, რომელიც იცნობს ორი სახის - ქმედებისა და შედეგის მართლწინააღმდეგობის კატეგორიებს.²⁵ იმისგან დამოუკიდებლად, თუ რომელი მათგანის მეშვეობით შეფასდება კონდიქციის მოვალის ქმედება, ხელყოფის კონდიქციის განხორციელება შესაძლებელია მართლზომიერი მოქმედებითაც.²⁶ აღნიშნული განპირობებულია გერმანულ იურიდიულ დოქტრინაში შემუშავებული თეორიით „მიკუთვნებული სამართლებრივი სფეროს შესახებ“ (Zuweisungstheorie).²⁷ აღნიშნული თეორიის თანახმად, იმისათვის, რომ მოვახდინოთ „სხვისი სამართლებრივი სიკეთის“ იდენტიფიცირება, აუცილებელია შემდეგი წინაპირობების კუმულატიურად არსებობა: 1. სამართლებრივი პოზიცია კრედიტორს კანონის საფუძველზე უნდა ჰქონდეს მიკუთვნებული სანივთო ან ვალდებულებითი უფლების სახით. 2. კრედიტორს უნდა ჰქონდეს ამ პოზიციის გამოყენების, გასხვისების ან სხვაგვარად სასყიდლის მიღების შესაძლებლობა, რაც ნიშნავს იმას, რომ მას არ უნდა ჰქონდეს აკრძალული შესაბამისი სამართლებრივი სიკეთის სამოქალაქო ბრუნვაში განკარგვის შესაძლებლობა. 3. კრედიტორს უნდა ჰქონდეს უფლება, მოსთხოვოს მოვალეს ხელშეშლის აღკვეთა. 4. სამართლებრივი პოზიციის დაცვა შესაძლებელი უნდა იყოს დელიქტური წესით.²⁸ ჩამოთვლილი წინაპირობებიდან გარკვეულწილად დაბნეულობას

²³ G. Dannemann, *The German Law of Unjustified Enrichment and Restitution, A Comparative Introduction*, Oxford 2009, 102.

²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 2 ოქტომბრის განჩინება № ას-1055-989-2012. შენიშვნა: აღნიშნული განმარტება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ დღემდე არ არის რაიმე ფორმით შეცვლილი.

²⁵ აღნიშნულ მოძღვრებათა განმარტების თაობაზე იხ., ი. კროპჭოლერი, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, თბილისი 2014, 639.

²⁶ იხ. სქოლიო 4, 105.

²⁷ გ. რუსიაშვილი, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 4/2019, 50.

²⁸ იქვე.

ინვეს მე-4 - დელიქტური წესით სამართლებრივი პოზიციის დაცვის შესაძლებლობა, რადგანაც დელიქტური სამართალი მხოლოდ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების შედეგად - აბსოლუტური სიკეთის ან ქონების კონკრეტული დამცავი ნორმის დარღვევით დამდგარი ზიანისგან იცავს პოტენციურ დაზარალებულს, ხოლო კონდიქციური სამართლის მიზანი არ არის მართლსაწინააღმდეგო ქმედების შერაცხვა. თუმცა თუ კარგად დავაკვირდებით ამ წინაპირობის შინაარსს, დავინახავთ, რომ საუბარია „შესაძლებლობის არსებობაზე.“ მაგალითად, შემთხვევითობის ძალითაც არის შესაძლებელი, რომ ხელყოფის კონდიქციის მოვალე უსაფუძვლოდ გამდიდრდეს.²⁹ ასეთ დროს არათუ ქმედების მართლსაწინააღმდეგობაზე, არამედ საერთოდ კონდიქციის მოვალის ქმედების არსებობაზეც კი საუბარი ზედმეტია. თუმცა იმისათვის, რომ განისაზღვროს, მოხდა თუ არა შემთხვევითობისას კონდიქციის კრედიტორისადმი მიკუთვნებული სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა, აუცილებელია დადგინდეს, შემთხვევით ხელყოფილი სიკეთე არის თუ არა ზოგადად დელიქტური სამართლის წესით დაცული - ნებისმიერი ან კონკრეტული სახის ხელყოფისგან. აქედან გამომდინარე, შესაბამისი საკანონმდებლო დაცვის მექანიზმის არსებობის დადგენა არ ნიშნავს უსაფუძვლოდ გამდიდრებული პირის ქმედების მართლზომიერებისა თუ მართლსაწინააღმდეგობის სამართლებრივი კატეგორიებით შეფასების რელევანტურობას, მიზანშეწონილობას ან მით უფრო სავალდებულოობას. არამედ ის გულისხმობს ხელყოფის კონდიქციის მოქმედების სფეროს განსაზღვრას.

რომაული სამართლის ტრადიციის მიხედვით, ვინდიკაციური სარჩელი განეკუთვნება სანივთო მოთხოვნის უფლებას და ის საკუთრების აბსოლუტური ბუნებიდან გამომდინარეობს.³⁰ ეს უკანასკნელი კი, როგორც ამას გრუნებაუმი აღნიშნავს, აუცილებლად მოიაზრებს ე. წ. „გამორიცხვის ელემენტს“, რაც საკუთრებაში არსებული საგნების სხვა პირებისგან დამოუკიდებელ სარგებლობასა და განკარგვაში

გამოიხატება.³¹ სკ-ის 172-ე მუხლის მიზანია მესაკუთრის მიერ ნივთზე მფლობელობის მოპოვება, რომელიც მან დაკარგა. შესაბამისად, ხსენებული ნორმის მოწესრიგების სფეროს სცილდება შემთხვევა, როდესაც მესაკუთრემ ნივთზე მფლობელობასთან ერთად საკუთრების უფლებაც დაკარგა. აღნიშნული დანაწესის საპირისპიროდ, სკ-ის 982-ე მუხლის პირველი ნაწილი მიმართულია არა მხოლოდ მფლობელობის, არამედ საკუთრების უფლების დაცვისკენაც, რადგანაც მასში მოხსენიებული ტერმინი „სამართლებრივი სიკეთე“ ფართო მნიშვნელობის მატარებელია და მოიაზრებს სამართლით დაცულ ნებისმიერ სიკეთეს. აქედან გამომდინარე, ის ვაკუუმი, რომელიც წარმოიშობა საკუთრების უფლებისა და, შესაბამისად, ვინდიკაციური მოთხოვნის დაკარგვის შედეგად, უნდა შეივსოს სკ-ის 982-ე მუხლის საფუძველზე.

ხელყოფის კონდიქციის, როგორც ვინდიკაციის ჩამნაცვლებლის ფუნქციას, რომ როდესაც შეუძლებელია ნივთის გამოთხოვა საკუთრების დაკარგვის გამო, ამ დანაკარგის კომპენსირება უნდა მოხდეს მესაკუთრისათვის ნივთის ღირებულების ანაზღაურების კონდიქციური მოთხოვნის მინიჭებით.³² მოცემულ შემთხვევაში საუბარია სკ-ის 193-ე მუხლზე, რომელიც სკ-ის 982-ე მუხლის პირველი ნაწილის გაგებით წარმოადგენს „შეერთებას.“ შესაბამისად, ამავე ნორმის კონტექსტში შეგვიძლია მივუთითოთ მომდევნო - სკ-ის 194-ე და 195-ე მუხლებზე - 1. „შერწყმა“ იგივე „შერევა“ და 2. „გადამუშავება.“ აქ დასახელებული ყველა შემთხვევა გულისხმობს საკუთრების უფლების კანონისმიერი გზით დაკარგვას, რასაც ვინდიკაციური მოთხოვნის დაკარგვამდეც მივყავართ, თუმცა ყველა ამ შემთხვევაში ხელყოფის კონდიქციით თავდაპირველი მესაკუთრე დაცულია დაკარგული ვინდიკაციის ფულადი კომპენსაციით. აქვე აღსანიშნავია მიმართება სკ-ის 197-ე მუხლსა და 982-ე მუხლებს შორის. სკ-ის 197-ე მუხლის ანალოგი გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 951-ე პარაგრაფია, რომლის პირველი ნაწილი ერთმნიშვნელოვნად უთითებს ფულად

²⁹ იხ. სქოლიო 4, 105.

³⁰ ლ. თოთლაძე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნივთი II, ჭანჭურია (რედ.), 2018, მუხ. 172, 1-ლი ველი.

³¹ A. Clarke, P. Kohler, Property Law, Commentary and Materials, Cambridge 2005, 59.

³² იხ. სქოლიო 5, 124.

ანაზღაურებაზე უსაფუძვლო გამდიდრების შესახებ ნორმების თანახმად, რაც, ლიტერატურაში გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, მოიცავს მხოლოდ არამართლზომიერი ჩარევიდან გამომდინარე კონდიქციას.³³ აღნიშნული ნორმის ქართულ შესატყვისში კი საუბარია „ზიანის ანაზღაურებაზე.“ აქედან გამომდინარე, მართებულად არის გაკრიტიკებული ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში საკანონმდებლო ფორმულირება, რომლის თანახმადაც, სკის 197-ე მუხლი უნდა ატარებდეს მისი პირველწყაროს მსგავსს ტექნიკურ დანიშნულებას, ხოლო ანაზღაურების საკითხი პასუხისმგებლობისა და მისი ოდენობის თაობაზე უნდა გადაწყდეს უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების შესაბამისად.³⁴ გარდა აღნიშნულისა, ასევე გასათვალისწინებელია რომ „ზიანის ანაზღაურება“ კონცეპტუალურად არასწორი ტერმინია უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმებით ურთიერთობის მონესრიგებისას და ამ მიზეზითაც დაუშვებელია სკის 197-ე მუხლში მოვიაზროთ „ზიანი“ და არა „გამდიდრების ოდენობა“.

გარდა ზემოთ ხსენებული ხელყოფის კონდიქციის საშუალებებისა, უნდა დაისვას საკითხი, თუ რამდენად ასრულებს იგი (ხელყოფის კონდიქცია) ვინდიკაციის ჩამნაცვლებლის ფუნქციას არაუფლებამოსილი პირის მიერ სხვის საკუთრებაში არსებული ქონების განკარგვისას. ამ შემთხვევაშიც დასმულ შეკითხვას დადებითი პასუხი უნდა გაეცეს. კერძოდ, სკის 982-ე მუხლის პირველ ნაწილში ხსენებული „განკარგვა“ არის ნამდვილი განკარგვა უფლებამოსილი პირის წინაშე, რადგანაც შემძენი არის კეთილსინდისიერი. შესაბამისად, თავდაპირველი მესაკუთრე სკის 185-ე ან 187-ე მუხლის საფუძველზე კარგავს საკუთრებას და ვინდიკაციური მოთხოვნის უფლებას. სწორედ ასეთ შემთხვევაში უფლებამოსილ პირს წარმოეშვება მოთხოვნის უფლება, რომელიც ხელყოფის კონდიქციას, კერძოდ, სკის 982-ე მუხლის პირველ ნაწილს ემყარება და რომლის მიხედვითაც მას შეუძლია მოითხოვოს არაუფლებამოსილი განმკარგავისგან მიღებული სასყიდელი.

გერმანული სამართალი ასევე ავინროებს ხელყოფის კონდიქციის მოქმედების სფეროს იმ მიზნით, რომ კეთილსინდისიერი შემძენი დაიცვას.³⁵

შესაბამისად, დაკარგული ვინდიკაციის კომპენსირების ფუნქციას ხელყოფის კონდიქცია ასრულებს ამ უკანასკნელის ნებისმიერი საშუალებით განხორციელებისას, მათ შორის არაუფლებამოსილი პირის მიერ სხვისი ქონების ნამდვილი განკარგვის დროსაც.

III. განკარგვის ცნება და კაუზალობის პრინციპი

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სხვისი სამართლებრივი სიკეთის განკარგვა ხელყოფის კონდიქციის განხორციელების ერთ-ერთი საშუალებაა. შესაბამისად, აუცილებელია განიმარტოს აღნიშნული ცნება და გამოიკვეთოს, თუ რა როლს თამაშობს საქართველოში ამავე სამართლებრივ კატეგორიასთან დაკავშირებული ე. წ. კაუზალობის პრინციპი.³⁶ თავდაპირველად ტერმინი „განკარგვა“ გარიგებისმიერი მნიშვნელობით გვხვდება სკის მე-16 და 102-ე მუხლებში. თუმცა საკანონმდებლო დონეზე აღნიშნული ცნების განმარტება მოცემული არ არის. შესაბამისად, მისი განმარტების მიზნით უნდა ვიხელმძღვანელოთ ქართული იურიდიული დოქტრინით, რომელიც, თავის მხრივ, გერმანულ სასამართლო პრაქტიკას ეყრდნობა. კერძოდ, განკარგვა სკის 102-ე მუხლის გაგებით წარმოადგენს გარიგებას, რომელიც პირდაპირ ზემოქმედებს სანივთო უფლებაზე ან სამართლებრივ ურთიერთობაზე, მისი სხვისთვის გადაცემის, გაუქმების, დატვირთვის ან შინაარსობრივი ცვლილების გზით.³⁷ ამ განმარტებიდან დგინდება, რომ მხოლოდ ვალდებულებითი გარიგება არ ითვლება განკარგვად. ამ მხრივ სამართლიანად არის გაკრიტიკებული ქართული

³³ იხ. სქოლიო 25, 722.

³⁴ იხ. სქოლიო 7, 10.

³⁵ R. Zimmermann, *Unjustified Enrichment: The Modern Civilian Approach*, Vol. 15, 1995, 420.

³⁶ საპირისპირო, აბსტრაქციის პრინციპთან დაკავშირებით იხ., K. Sadowski, *The Abstraction Principle and the Separation Principle in German Law*, Adam Mickiewicz University Law Review, Vol. 4, 2014, 237-243.

³⁷ გ. რუსიაშვილი, *სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი*, წიგნი I, ჭანტურია (რედ), 2017, მუხ. 102, მე-5 ველი.

სასამართლოების პრაქტიკა, რომელიც ამ პრინციპს ბოლომდე ვერ იაზრებს, რადგანაც ჩუქებისა და ნასყიდობის ხელშეკრულებებს განკარგვით გარიგებებად მოიხსენიებს.³⁸ აღნიშნული საკითხი დაკავშირებულია გამიჯვნის პრინციპთან, რომლის თაობაზეც გამოთქმული მოსაზრებები ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში ორად იყოფა, თუმცა სასამართლო პრაქტიკა ძირითადად აღიარებს მას.³⁹ შესაბამისად, გამიჯვნის, იგივე კაუზალობის პრინციპი, გულისხმობს იმ მდგომარეობას, როდესაც სანივთო გარიგება გამიჯნულია ვალდებულებითისგან, თუმცა ეს უკანასკნელი მაინც არის მისი ნამდვილობის ნინაპირობა - ვალდებულებითი გარიგების ნამდვილობის გარეშე შეუძლებელია საკუთრების გადაცემა.⁴⁰ მართებულია გაბატონებული შეხედულება, რომლის მიხედვითაც, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი იცნობს გამიჯვნის პრინციპს.⁴¹

რაც შეეხება „განკარგვითი გარიგების“ ცნებას ხელყოფის კონდიქციის გაგებით - ამ შემთხვევაშიც მოიაზრება სანივთო გარიგების დადება გასხვისებაზე არაუფლებამოსილ პირსა და მეორე მხარეს შორის.⁴² შესაბამისად, ხელყოფის კონდიქციის კონტექსტში შეიძლება გამოიყოს სხვისი სამართლებრივი სიკეთის განკარგვის ექვსი შესაძლო ვარიანტი: 1. არაუფლებამოსილ პირსა და მის კონტრაჰენტს შორის დაიდო ნამდვილი ვალდებულებითი, თუმცა საერთოდ არ დადებულა სანივთო გარიგება. აღნიშნული შესაძლებელია, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, როდესაც გამყიდველსა და მყიდველს შორის არა მარტო დაიდო ნასყიდობის ხელშეკრულება, არამედ ნივთის მყიდველის მფლობელობაში გადაცემაც მოხდა. თუმცა იმავდროულად, გამყიდველმა მყიდველს განუცხადა, რომ ამ ქმედებით საკუთრების გადაცემა არ სურდა. ასეთ შემთხვევაში საკუთრების უფლება გადა-

სულად არ ითვლება, რადგანაც გამყიდველს შესაბამისი ქმედება არ განუხორციელებია ვალის დაფარვის მიზნით.⁴³ შესაბამისად, სანივთო გარიგება არ არის დადებული, რაც ნიშნავს იმას, რომ „განკარგვა“ მოცემული შემთხვევის ფაქტობრივი შემადგენლობის დონეზე უკვე გამორიცხებულია და ამდენად სახეზე არ გვაქვს ხელყოფის კონდიქცია. ასეთ შემთხვევაში განკარგვაზე უფლებამოსილ პირს ჩვეულებრივ შეუძლია მოითხოვოს მყიდველის უკანონო მფლობელობაში არსებული ნივთის ვინდიკაციის წესით გამოთხოვა სკ-ის 172-ე მუხლის შესაბამისად. 2. არაუფლებამოსილ პირსა და მის კონტრაჰენტს შორის დაიდო ორივე ხელშეკრულება, საიდანაც ვალდებულებითი ნამდვილია, თუმცა სანივთო გარიგება ბათილი, ბათილობის ნებისმიერი სხვა საფუძვლით, გარდა ვალდებულებითი გარიგების ბათილობისა. 3. სანივთო გარიგება ბათილია ვალდებულებითი გარიგების ბათილობის საფუძვლით, რაც არის კიდევაც კაუზალობის პრინციპის გამოვლინება. დასახელებული მე-2 და მე-3 შემთხვევები ასევე სცილდებიან ხელყოფის კონდიქციის მონესრიგების ფარგლებს, თუმცა განკარგვაზე უფლებამოსილ პირს შეუძლია სკ-ის 102-ე მუხლის მე-2 ნაწილის საფუძველზე მოიწოდოს ერთ შემთხვევაში განკარგვის, ხოლო მეორე შემთხვევაში - ვალდებულებითი გარიგება. შესაბამისად, მას შეუძლია საბოლოო ჯამში ნამდვილად აქციოს ორივე გარიგება და შემძენს მოაპოვებინოს საკუთრების უფლება ნივთზე ან არ ისარგებლოს მოწონების უფლებით და პირველი შემთხვევის მსგავსად ვინდიკაციას მიმართოს. ბათილი განკარგვის მოწონების შესაძლებლობა, მიუხედავად არასწორი ფორმულირებისა, უნდა ამოვიკითხოთ სკ-ის 982-ე მუხლის მე-2 ნაწილში, რომელიც ცალსახად სარედაქციო ხასიათის შეცდომას ატარებს.⁴⁴ 4. იმ შემთხვევაში, როდესაც დადებული ორი გარიგებიდან, ორივე ნამდვილია და ასევე განხორციელებულია რეალაქტიც - ნივთი გადაცემულია მყიდველის მფლობელო-

³⁸ იქვე.
³⁹ გ. რუსიაშვილი, გამიჯვნის პრინციპი ქართულ სანივთო სამართალში, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, 20-21.
⁴⁰ გ. რუსიაშვილი/ლ. სირდაძე/დ. ეგნატაშვილი, სანივთო სამართალი, თბილისი 2019, 110.
⁴¹ აღნიშნული პოზიციის დეტალური არგუმენტაციის თაობაზე იხ. სქოლიო 39, 22-24.
⁴² იხ. სქოლიო 39, 23.

⁴³ აღნიშნული შემთხვევის გადანყვეტის არგუმენტაციისათვის იხ. სქოლიო 39, 30-31; საპირისპირო შემთხვევის მაგალითისთვის „ხელშეკრულების თეორიის“ შესახებ იხ. იქვე, 31.
⁴⁴ იხ. სქოლიო 15, 77.

ბაში, შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას სახეზე გვაქვს ხელყოფის კონდიქცია. თუმცა განკარგვის გარიგების ნამდვილობის გარდა, ასევე გასათვალისწინებელია შემდეგი ფაქტორებიც - დაიდო სასყიდლიანი თუ უსასყიდლო გარიგება, ასევე გარიგება დაიდო უფლებამოსილი თუ არაუფლებამოსილი პირის მიერ. ნამდვილი სასყიდლიანი განკარგვის შემთხვევაში გამოიყენება სკ-ის 982-ე მუხლის პირველი ნაწილი, რაც ხელყოფის კონდიქციის ძირითადი შემთხვევაა. 5. უფლებამოსილი პირის მიერ უსასყიდლო განკარგვის შემთხვევაში გამოიყენება სკ-ის 989-ე მუხლი, რაც ხელყოფის კონდიქციის სპეციალური შემთხვევაა და მისი მოქმედების სფერო შემოიფარგლება მხოლოდ სკ-ის 977-ე მუხლის შემადგენლობის განხორციელებით.⁴⁵ 6. არაუფლებამოსილი პირის მიერ უსასყიდლო განკარგვის შემთხვევაში გამოიყენება სკ-ის 990-ე მუხლი, რომელიც, ფაქტობრივად, მხოლოდ ფულისა და ფასიანი ქალაქების განკარგვისას მოქმედებს, რაც სკ-ის 187-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მე-2 წინადადებით არის განპირობებული.⁴⁶

IV. ხელყოფის კონდიქციის გამოყენების წინაპირობები

როგორც აღინიშნა, ხელყოფის კონდიქციის გამოყენებას აქვს სამი პოზიტიური წინაპირობა და ასევე კონდიქციის მოვალის მიერ გამოვლილი უნდა იყოს „განმდიდრების შესაგებებელი“ მითითება. თუმცა აქვე აღსანიშნავია ის თეორია, რომელიც გერმანულ სამართალში დიდი ხანია აღიარებულია - სუბსიდიარულობის დოგმა. აღნიშნული წესის თანახმად - ის, რაც მიღებულია სხვისი შესრულებით, თავისთავად არ შეიძლება მიღებული იყოს სხვაგვარად და გამორიცხავს არაშესრულების კონდიქციის გამოყენებას.⁴⁷ აქედან გამომდინარე, იმის დასადგენად, კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა იქნეს თუ არა გამოყენებული ხელყოფის კონდიქციის დანაწესები, უნდა შეფასდეს არა მხოლოდ კანონით განსაზღვრული ამ ტიპის კონდიქციის

წინაპირობების არსებობა, არამედ, პირველ რიგში, გვაქვს თუ არა სახეზე შესრულების კონდიქციის წინაპირობები. გასათვალისწინებელია, რომ ქართული სასამართლო პრაქტიკა არასწორად იყენებს სუბსიდიარულობის წესს.⁴⁸ კერძოდ, აღნიშნული წესი გამოყენებულია კონდიქციურ და უპირატესად შესამონმებელ მოთხოვნებს შორის მიმართების გამოსახატავად, რაც არასწორია.⁴⁹

არაშესრულების კონდიქცია „სარჩელთა დაყოფის“ თეორიის მიხედვით განეკუთვნება კონდიქციათა რიგით მე-2 კატეგორიას, რომელიც გათვალისწინებულია გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 812-ე პარაგრაფის პირველი ნაწილის პირველი წინადადების მე-2 ალტერნატივით.⁵⁰ უპირველეს ყოვლისა არაშესრულების კონდიქციის ქვეშ სხვის უფლებებში ჩარევა მოიაზრება, რომელიც კონდიქციის კრედიტორისათვის სამართლის მიერ მიკუთვნებული სიკეთის ხელყოფას ნიშნავს.⁵¹

რაც შეეხება უშუალოდ ხელყოფის კონდიქციის გამოყენების წინაპირობებს - პირველ რიგში, უნდა დასახელდეს „რაიმეს მოპოვება.“ აღნიშნული კრიტერიუმი სკ-ის 982-ე მუხლის დანაწესიდან პირდაპირ არ იკითხება, რადგანაც მასში საუბარია მხოლოდ „სხვისი სამართლებრივი სიკეთის“ ხელყოფაზე. თუმცა როგორც ქართული, ისე გერმანული იურიდიული დოქტრინა ამ პირობას ძალზედ ფართოდ განმარტავს. კერძოდ, გერმანული დოქტრინის მიხედვით, „რაიმეს შექენა“ განიმარტება როგორც ნებისმიერი სახის ქონებრივი სარგებელი, რომელიც ფაქტობრივად უნდა მიიღოს მოვალის ქონებამ.⁵² ხელყოფის კონდიქციის საგანი შეიძლება იყოს ნებისმიერი სახის არა მხოლოდ ქონება, არამედ არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეც, ე. ი. ქონებრივი მოთხოვნის უფლებაც, რომელსაც მართლწესრიგი სხვა პირს აკუთვნ-

⁴⁵ იხ. სქოლიო 5, 100.

⁴⁶ იხ. სქოლიო 15, 137.

⁴⁷ იხ. სქოლიო 4, 29.

⁴⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 2 ოქტომბრის განჩინება № ას-1055-989-2012.

⁴⁹ იხ. სქოლიო 4, 113-114.

⁵⁰ D. W. Belling, European Trends in the Law on Unjustified Enrichment - from the German Perspective, Korean University Law Review, Vol.13, 2013, 52.

⁵¹ იქვე.

⁵² იხ. სქოლიო 25, 603.

ნებს. შესაძლებელია, ხელყოფის კონდიქციის საგანი იყოს როგორც ვალდებულებითი, ასევე სანივთო უფლება (მათ შორის სამომავლო უფლების მიღების მოთხოვნის უფლებაც). გარდა აღნიშნულისა, ხელყოფის კონდიქციის საგანში შეგვიძლია მოვიხილოთ არა მხოლოდ ნებისმიერი სახის უფლება, არამედ ცალკე აღებული მფლობელობაც და სხვა ქონებრივი ხასიათის უპირატესობებიც.⁵³ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების მიხედვით, სკ-ის 982-ე მუხლის საკანონმდებლო ფორმულირება უნდა შეიცვალოს იმით, რომ ყურადღება გამახვილდეს კონდიქციის კრედიტორის ექსკლუზიურ გამოყენება-განკარგვის მონოპოლიაზე.⁵⁴ ამით მიიღწევა ის შედეგი, რომ ხელყოფის კონდიქციის ფარგლებში განსახორციელებელ „უკან მოთხოვნას“ გონივრული ფარგლები დაუნესდება და მისი გამოყენება ყოველთვის შესაძლებელი არ იქნება. მაგალითად დასახელებულია კონკურენციის სამართლის წესები, რომლის დარღვევითაც ეკონომიკური აგენტი არაკეთილსინდისიერად აკარგვინებს საკუთარ კონკურენტს მოგების მიღების სამომავლო შანსს, თუმცა ის არ ხელყოფს მისი კონკურენტისთვის მართლწესრიგის მიერ მიკუთვნებულ სამართლებრივ სიკეთეს.⁵⁵ ცალსახაა, რომ ცალკე აღებული მოგების მიღების შანსი ვერ იქნება მართლწესრიგის მიერ პირისთვის მიკუთვნებული სამართლებრივი სიკეთე.

ხელყოფის კონდიქციის გამოყენების მომდევნო წინაპირობაა „კონდიქციის კრედიტორის ხარჯზე.“ აღნიშნული წინაპირობის წარმოსაჩენად, როგორც ზემოთ აღინიშნა, გამოიყენება „მიკუთვნებული სამართლებრივი სფეროს თეორია.“ სხვისი სიკეთის ხელყოფით მოგების მიღებისას უფლებამოსილ პირს შეუძლია მოითხოვოს ამ მოგების დაბრუნება, მიუხედავად იმისა, ეს პირი რეალურად აპირებდა თუ არა თავისი სიკეთის ამ ფორმით გამოყენებას ან საერთოდ ჰქონდა თუ არა ამის პრაქტიკული შესაძლებლობა.⁵⁶

„სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე“ არის რიგით მესამე და ხელყოფის კონდიქციის ბოლო პოზიტიური წინაპირობა. აღნიშნული წინაპირობის არსებობა გამორიცხულია, როდესაც უფლების მფლობელს ხელშეკრულებით მიეცა ნებართვა, ისარგებლოს სხვა პირის ნივთით ან მოიხმაროს იგი. გარდა აღნიშნულისა, კონდიქციის კრედიტორის სფეროში ჩარევის სამართლებრივი საფუძველი შეიძლება იყოს საკანონმდებლო დანაწესიც. მაგალითად, კეთილსინდისიერი შეძენა.⁵⁷

რაც შეეხება ხელყოფის კონდიქციის გამოყენების ნეგატიურ წინაპირობას - „განმდირების შესაგებელს“, მისი გამოყენების საკითხი განისაზღვრება სკ-ის 984-ე მუხლის პირველი და არა სკ-ის 979-ე მუხლის მე-3 ნაწილით. თუმცა ის, თუ რას ნიშნავს განმდირების გაქარწყლება, განმარტებულია ამ უკანასკნელი ნორმით და, შესაბამისად, ის უნდა იქნეს გამოყენებული ხელყოფის კონდიქციის პირობებშიც განმდირების განმარტებისას.⁵⁸ კონდიქციური მკაცრი პასუხისმგებლობა განიხილავს განმდირების შესაგებლით. ამ უკანასკნელის მიზანი არ არის ის, რომ კონდიქციის მოვალემ მიღებულის სამართლებრივი საფუძვლის არსებობისა და მისი სრული მოცულობით შენარჩუნების მართლზომიერება დაამტკიცოს. პირიქით, განმდირების შესაგებელი შექმნილია იმისთვის, რომ შეამსუბუქოს ის უსამართლობა, რომელიც გამოწვეულია იმ ხარჯების წარმოშობით, რომელსაც კონდიქციის მოვალე ვერ გაიღებდა, რომ არა უსაფუძვლო განმდირება. როგორც ბეროუზი აღნიშნავს, იმ შემთხვევაში, თუ კონდიქციის მოვალეს დავაკისრებთ ამ ხარჯების ანაზღაურების ვალდებულებას, მაშინ მას მოუწევს, პასუხი აგოს იმ სარგებლის გამო, რისი მიღებაც არ სურდა.⁵⁹ ამკარაა, რომ ყველა სახის ხარჯი ვერ ჩაითვლება განმდირების შესაგებლის საგნად - ხარჯი, რომელსაც კონდიქციის მოვალე გაიღებს, საკმარისად უნ-

⁵³ იქვე, 591-592.

⁵⁴ იხ. სქოლიო 15, 70.

⁵⁵ იხ. სქოლიო 15, 71.

⁵⁶ იხ. სქოლიო 2, 4.

⁵⁷ იხ. სქოლიო 25, 605.

⁵⁸ ჰ. შნიტგერი/ლ. შატბერაშვილი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ონლაინ კომენტარი [21.04.2020], მუხლი 984, 1-ლი ველი.

⁵⁹ C. Mitchell/P. Mitchell, Landmark Cases in the Law of Restitution, Oxford and Portland, Oregon 2006, 301.

და აღემატებოდა ამ უკანასკნელის ფინანსურ მდგომარეობას.⁶⁰

V. ზიანისა და სასყიდლის ცნებათა ურთიერთმიმართება

ქართული სასამართლო პრაქტიკა არ არის მდიდარი არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვით გამოწვეული ხელყოფის კონდიქციის შემთხვევათა გადაწყვეტით. მიუხედავად ამისა, შესაძლებელია რამდენიმე არსებითი გადაწყვეტილების დასახელება და მათი ანალიზი.

ამ მხრივ საინტერესოა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შემდეგი გადაწყვეტილება:⁶¹ მოსარჩელის დეიდაშვილმა გააყალბა მინდობილობა. შემდგომ კი, თანამოპასუხეებთან დადო ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზეც 2004 წლის 18 თებერვალს მათ მიყიდა მოსარჩელის საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონება. 2008 წლის 30 მაისს ამჯერად თანამოპასუხეების მიერ კიდევ ერთხელ გასხვისდა სადავო ქონება ისე, რომ გასხვისების მომენტში ხელშეკრულება ინარჩუნებდა იურიდიულ ძალას და ამ ხელშეკრულების საფუძველზე თანამოპასუხეები რეგისტრირებულნი იყვნენ საჯარო რეესტრში სადავო ფართის მესაკუთრეებად. მოსარჩელის დეიდაშვილმა პასუხი აგო სისხლისსამართლებრივი წესით საბუთის გაყალბებისთვის, ხოლო თანამოპასუხეების მიმართ აღძრული სამოქალაქო სარჩელი შემდეგნაირად გადაწყდა: 2004 წლის 18 თებერვლის ნასყიდობის ხელშეკრულება გაბათილდა, თუმცა ძალაში დარჩა 2008 წლის 30 მაისის ნასყიდობის ხელშეკრულება. ცალკე წარმოებული სასამართლო პროცესის ფარგლებში დადგინდა, რომ მესამე პირი კეთილსინდისიერი შემძენი იყო. შესაბამისად, ამ უკანასკნელმა სადავო უძრავ ქონებაზე საკუთრების უფლება შეიძინა, ხოლო თავდაპირველმა მესაკუთრემ, ანუ მოსარჩელემ, დაკარგა ნივთზე საკუთრება

და აქედან გამომდინარე მისი ვინდიცირების უფლებაც. სარჩელი სასამართლოში შეტანილ იქნა 2012 წელს. შესაბამისად, 2008 წლის მდგომარეობით - ე. ი. მეორე ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებისას - პირველი ნასყიდობის ხელშეკრულება და მის საფუძველზე განხორციელებული რეგისტრაცია ჯერ კიდევ ძალაში იყო.

შესაბამისად, მოსარჩელემ წინამდებარე დავის ფარგლებში თანამოპასუხეების მხრიდან მოითხოვა მათ მიერ სასყიდლიანი განკარგვის შედეგად მიღებული სასყიდლის, ანუ 150 000 ლარის დაბრუნება.

თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა, მოპასუხეებს მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 150 000 ლარის გადახდა, რაც ერთ-ერთმა თანამოპასუხემ გაასაჩივრა სააპელაციო წესით.

სააპელაციო სასამართლოს არგუმენტაციის მიხედვით, პირველი ინსტანციის სასამართლომ გამოიყენა სკ-ის 992-ე, 463-ე მუხლები, რომლებიც არ უნდა გამოეყენებინა. პალატის მოსაზრებით, მოცემული დავა უნდა გადაწყვეტილიყო სკ-ის 982-ე მუხლის პირველი ნაწილის საფუძველზე. სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ უსაფუძვლო გამდიდრების მიზანია უსაფუძვლოდ, გაუმართლებლად შეძენილი ქონების (შელავათის, უპირატესობის, უფლების) ამოღება და ამგვარად ქონებრივი მიმოქცევის ნონასწორობის აღდგენა, რა მიზნითაც ეს ქონებრივი შელავათი იმას უნდა დაუბრუნდეს, ვის ხარჯზეც მოხდა სხვა პირის ქონების გაზრდა, ანუ უსაფუძვლო გამდიდრება.

სააპელაციო სასამართლო განმარტავს, რომ უსაფუძვლო გამდიდრების მომწესრიგებელ ნორმათა შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სხვისი სამართლებრივი სიკეთის განკარგვას. კონკრეტულ შემთხვევაში არსებობს ხელყოფის კონდიქცია, რომელიც ჰგავს დელიქტური ვალდებულებიდან წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნას, მაგრამ იგი წინაპირობად არ აყენებს ბრალეულობას. ხელყოფის მოთხოვნის წამოყენების საფუძველი ხელყოფის არამართლობიერებაში მდგომარეობს, რადგან თავად მოქმედება აკრძალული არ არის (ამ შემთხვევაში საქმე გვექნებოდა დელიქტ-

⁶⁰ იქვე.

⁶¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 27 იანვრის განჩინება № ას-308-293-2013.

თან და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნასთან), არამედ გადამწყვეტი გარემოება არის ის, რომ მოპოვებული ქონებრივი შეღავათი სხვას ეკუთვნოდა. ასეთ შემთხვევაში, მოთხოვნის კრედიტორი არის უფლებამოსილი პირი, ე. ი. განკარგვის უფლების მქონე (მესაკუთრე, კეთილსინდისიერი მფლობელი), მოთხოვნის მოპასუხე არის არაუფლებამოსილი პირი ე. ი. პირი, რომელსაც არ აქვს განკარგვის უფლება (იგი არც უფლების მესაკუთრეა და არც განკარგვაზე უფლებამოსილი). მოპასუხე განკარგავს საგანს, ანუ დებს სამართლებრივ გარიგებას, რის შედეგადაც ხდება მესაკუთრის საკუთრების უფლების შეზღუდვა ან სრული დაკარგვა. სასყიდლიანი განკარგვის შემთხვევაში ხდება კონდიქცია განმკარგველის მიმართ. რაც განპირობებულია იმ მოსაზრებით, რომ კეთილსინდისიერი სასყიდლიანი შემძენი დაცული უნდა იყოს სამართლებრივი ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნით. სკ-ის 982-ე მუხლის გამოყენების საფუძველი შეიძლება წარმოიშვას როგორც სახელშეკრულებო, ისე არასახელშეკრულებო ურთიერთობიდან გამომდინარე. ხსენებული ნორმა ჩამოთვლის იმ საშუალებებს, რომლებითაც შეიძლება მოხდეს სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა. ესენია: განკარგვა, დახარჯვა, სარგებლობა და ა. შ. სამართლებრივი სიკეთის განკარგვის დროს ეს მუხლი შეიძლება გავრცელდეს ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც უფლებამოსილ პირს არ შეუძლია შეეცილოს ხელმყოფის მიერ მესამე პირთან დადებულ გარიგებას, ანუ სკ-ის 982-ე მუხლის გამოყენებისას, ხელმყოფის მიერ მესამე პირთან დადებული გარიგება ნამდვილია და მესამე პირი ამ ფაქტის მიმართ კეთილსინდისიერია. სააპელაციო სასამართლო აღნიშნავს, რომ, ვინაიდან ბათილად იქნა ცნობილი პირველი ნასყიდობის ხელშეკრულება, უძრავი ქონება მოსარჩელეს უნდა დაბრუნებოდა, რაც ვერ განხორციელდა იმ მიზეზით, რომ თანამოპასუხეებმა განკარგეს ქონება. შედეგად, მოსარჩელემ ვერ აღიდგინა საკუთრების უფლება უძრავ ქონებაზე. შესაბამისად, არსებობს უძრავი ნივთის განკარგვის გზით სხვისი სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის ფაქტი, რაც წარმოშობს მილე-

ბული შემოსავლის დაბრუნების ვალდებულებას მოსარჩელისთვის.

სააპელაციო პალატამ არ გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს დასკვნა სოლიდარული პასუხისმგებლობის შესახებ. აღნიშნულთან დაკავშირებით, სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ სასყიდლიანი განკარგვის შემთხვევაში დაბრუნებას ექვემდებარება საგნის განკარგვის შედეგად მიღებული ფასი. ამდენად, პასუხისმგებლობაც უნდა განისაზღვროს ინდივიდუალურად, მიღებული ფასიდან თითოეულის წილის შესაბამისად.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა მოპასუხემ და მოითხოვა მისი გაუქმება, თუმცა საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ არ დააკმაყოფილა საკასაციო საჩივარი შემდეგ არგუმენტაციაზე დაყრდნობით:

საკასაციო სასამართლო დაეთანხმა სააპელაციო სასამართლოს შეფასებას, რომ მოცემული დავის გადაწყვეტისათვის გამოყენებული უნდა ყოფილიყო სკ-ის 982-ე მუხლი. საკასაციო სასამართლომ, ასევე მიუთითა, რომ ამ ნორმით გათვალისწინებული „ზიანი“ წარმოადგენს არა ზიანის ანაზღაურების შემთხვევას, არამედ საქმე გვაქვს გამდიდრების გათანაბრებასთან. ამ შემთხვევაში ყურადსაღებია, რომ განსახილველი ნორმა მოცემულია უსაფუძვლო გამდიდრების ინსტიტუტით, რაც მიგვითითებს ამ ნორმით გათვალისწინებული ზიანის გათანაბრებაზე უსაფუძვლო გამდიდრებასთან, ანუ როგორც ხელყოფის კონდიქციისათვის არის დამახასიათებელი, ამ ნორმით გათვალისწინებული იურიდიული შედეგი არის ის, რომ ხელმყოფმა უნდა გაუთანაბროს უფლების მქონე პირს მის უფლებაში ჩარევა. აქედან გამომდინარე, ამ ნორმაში ხსენებულ ზიანში იგულისხმება, მიღებულის დაბრუნების შეუძლებლობის შემთხვევაში მისი ღირებულების ანაზღაურება.

საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ თანამოპასუხეები მოსარჩელის დეიდაშვილთან ერთად სოლიდარულად აგებდნენ პასუხს ზიანის ანაზღაურებაზე. სოლიდარული ვალდებულების თავისებურება კი ის არის, რომ კრედიტორს ნებისმიერი მოვალისაგან შეუძლია ვალდებულების შესრულება მოითხოვოს. საკასა-

ციო სასამართლომ განმარტა, რომ ვინაიდან სკ-ის 982-ე მუხლი უსაფუძვლო გამდიდრების თავშია მოცემული, მსგავსად შესრულების კონდიქციისა, გათანაბრების მოთხოვნის ოდენობის დადგენისას გამოყენებულ უნდა იქნეს ამავე კოდექსის 979-ე მუხლი, რომლის მე-2 ნაწილის თანახმად, მოსარჩელეს მოთხოვნის უფლება თანამოპასუხეების მიერ უძრავი ქონების განკარგვის დროიდან წარმოეშვა. კონკრეტულ შემთხვევაში მოსარჩელეს უნდა აუნაზღაურდეს ბინის ღირებულება იმ მოცულობით, რასაც მისი საკუთრების უფლება მოიცავდა, ანუ რაც მას დაუბრუნდებოდა, ნასყიდობის ხელშეკრულება ბათილად რომ ყოფილიყო ცნობილი. საკასაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ ხელშეკრულების ბათილად ცნობის შედეგად რესტიტუციის განხორციელებისას შემძენს გააჩნია უფლება, მოითხოვოს მის მიერ ნივთზე განეული გაუმჯობესების ხარჯების ანაზღაურება (მაგ., სამოქალაქო კოდექსის 164-ე მუხლი). ამდენად, ამგვარი გაუმჯობესება გამდიდრების ნაწილი არ არის და დაბრუნებას არ ექვემდებარება. ამასთან, საუბარია არსებით გაუმჯობესებაზე, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის ნივთის ღირებულებას და, დაუბრუნებლობის შემთხვევაში, პირიქით, კრედიტორის გამდიდრებას გამოიწვევს.

საკასაციო პალატის მოსაზრებით, მოპასუხეს უნდა დაედასტურებინა ის ფაქტი, რომ მან სადავო ბინაზე გარკვეული სამუშაო განახორციელა, გააუმჯობესა იგი, რის შედეგადაც ფართის საბაზრო ღირებულება გაიზარდა. ამასთან, ღირებულებებს შორის სხვაობა, ისევე, როგორც გაუმჯობესების ფაქტი, სათანადო მტკიცებულებებით უნდა ყოფილიყო დადასტურებული. ღირებულებებს შორის სხვაობის დადგენისათვის მხოლოდ ნასყიდობის ხელშეკრულებაში განსაზღვრულ ფასზე აპელირება არ იყო საკმარისი, ვინაიდან ხელშეკრულებაში მხარეები მიუთითებენ მათ შორის შეთანხმებულ ფასს, რომელიც ნივთის რეალურ საბაზრო ღირებულებას შესაძლებელია არ შეესაბამებოდეს, გამდიდრება კი ობიექტური მაჩვენებელია, რომელიც, ამ შემთხვევაში, ბინის საბაზრო ღირებულებას უტოლდება. ვინაიდან საქმეში წარმოდგენილი არ იყო მტკიცებულება

(შეფასება), თუ რას წარმოადგენდა ფართის ღირებულება გაუმჯობესებამდე და გაუმჯობესების შემდეგ, ასევე, არც გაუმჯობესება დასტურდება რაიმე მტკიცებულებით, საკასაციო სასამართლომ პრეტენზია დაუსაბუთებლად მიიჩნია, რაც გასაჩივრებული განჩინების გაუქმების საფუძველი ვერ გახდებოდა.

იმისათვის, რომ სწორად შეფასდეს საერთო სასამართლოების მიერ ზემოთ მოყვანილი არგუმენტაცია, აუცილებელია მსჯელობისას დავიცვათ გარკვეული თანმიმდევრობა საკითხების სწორი იდენტიფიცირებისა და გადაწყვეტის მიზნით.

კერძოდ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა შეფასდეს სასამართლოების მიერ განსახილველი შემთხვევის ხელყოფის კონდიქციით კვალიფიკაციის საკითხი. პირველი ინსტანციის სასამართლომ არჩევანი სკ-ის 992-ე მუხლის - გენერალური დელიქტური დათქმის - სასარგებლოდ გააკეთა, რაც არამართებულად უნდა შეფასდეს. კერძოდ, სააპელაციო სასამართლომ, მართალია, სწორად აღნიშნა, რომ ხელყოფის კონდიქციის წინაპირობები, დელიქტური მოთხოვნისგან განსხვავებით, არ ითვალისწინებენ არც მართლწინააღმდეგობის და არც ბრალეულობის კრიტერიუმებს, თუმცა სხვა პირის საკუთრებაში არსებული ქონების არაუფლებამოსილი განკარგვისას, ამ უკანასკნელის სამართლებრივი სიკეთე - საკუთრების უფლება ირღვევა და ამდენად, განმკარგავის ქმედება ჩაითვლება მართლწინააღმდეგოდ აბსოლუტური სიკეთისთვის ზიანის მიყენების გამო. ასეთ შემთხვევაში მართლწინააღმდეგობა ივარაუდება. გარდა აღნიშნულისა, თანამოპასუხეები, სულ მცირე, გაუფრთხილებლობით მაინც მოქმედებდნენ. როგორც აღინიშნა, ხელყოფის კონდიქცია დელიქტური სამართლის გაგრძელებაა, რაც ნიშნავს იმას, რომ დელიქტური მოთხოვნის გამორიცხვისას, მისი რომელიმე წინაპირობის არარსებობისას უნდა მივმართოთ ხელყოფის კონდიქციას. მოცემულ შემთხვევაში დელიქტური პასუხისმგებლობის ყველა ელემენტი დგინდება, მათ შორის ზიანისა და მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის ჩათვლით, თუმცა აუცილებლად გასათვალისწინებელია, თუ რა იყო სასარჩელო მოთხოვნა. მოსარჩელე ითხოვდა

არა ზიანის, ანუ მის საკუთრებაში არსებული ბინის ღირებულების, არამედ თანამოპასუხეების მიერ მიღებული სასყიდლის მისთვის გადაცემას. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 248-ე მუხლის თანახმად, სასამართლოს უფლება არა აქვს მიაკუთვნოს თავისი გადაწყვეტილებით მხარეს ის, რაც მას არ უთხოვია. იქიდან გამომდინარე, რომ სასარჩელო მოთხოვნის საგანი იყო არა თავდაპირველად მოსარჩელის საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონების ღირებულება, ანუ სკ-ის 992-ე მუხლის გაგებით ზიანი, არამედ თანამოპასუხეების მიერ არაუფლებამოსილი განკარგვის შედეგად მიღებული სასყიდელი, შესაბამისად, საკასაციო სასამართლოს მოსარჩელის სასარგებლოდ უნდა დაეკისრებინა მეორე ნასყიდობის შედეგად თანამოპასუხეების მიერ მიღებული საფასური და არა ბინის ღირებულება. ამ თვალსაზრისით, საკასაციო სასამართლომ არასწორი გადაწყვეტილება მიიღო. კერძოდ, მან თავდაპირველად სწორად განმარტა, რომ სკ-ის 982-ე მუხლის ანუ ხელყოფის კონდიქციის ფარგლებში გამდიდრების მოცულობა განისაზღვრება სკ-ის 979-ე მუხლის გათვალისწინებით, თუმცა უფრო ზუსტი იქნება თუ ვიტყვით, რომ არა მხოლოდ სკ-ის 979-ე, არამედ შემდგომი 980-ე და 981-ე მუხლებითაც.⁶² აღნიშნულის მიუხედავად, საკასაციო სასამართლომ სკ-ის 979-ე მუხლის პირველი და მე-2 ნაწილები არასწორად განმარტა. კერძოდ, სკ-ის 979-ე მუხლი მე-2 ნაწილის თანახმად, უსაფუძვლოდ შექმნილის საბაზრო ღირებულება უნდა ანაზღაურდეს მისი ნატურით დაბრუნების შეუძლებლობის შემთხვევაში. არაუფლებამოსილი განკარგვისას ხელმყოფი გამდიდრებულია არა გასხვისებული ქონების ღირებულებით, არამედ გასხვისების შედეგად მიღებული სასყიდლით. შესაბამისად, სკ-ის 979-ე მუხლის პირველ ნაწილში ხსენებული „შექმნილი“ არის არა თვითონ ბინა, არამედ სასყიდელი. აქედან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლოს არსებითად არასწორი მსჯელობა აქვს მოცემული გამდიდრების კატეგორიის განსაზღვრასთან დაკავშირებით.

საკასაციო სასამართლოს მსჯელობით, გამდიდრების ოდენობა განისაზღვრება იმ ხარჯების გამოკლებით, რომლებიც არაუფლებამოსილმა მფლობელმა ნივთზე გასწია. ამის დასასაბუთებლად კი სასამართლო მიუთითებს სკ-ის 163-ე მუხლზე. რაც არ არის მართებული სამი მიზეზის გამო: 1. უკან დაბრუნების მომენტისთვის თანამოპასუხეები არიან არა ბინით გამდიდრებულნი, არამედ სასყიდლით, შესაბამისად, მათი მხრიდან რაიმე სახის ხარჯების გაწევაზე საუბარი ზედმეტია. აღნიშნული მსჯელობა რელევანტური იქნებოდა იმ შემთხვევაში, როდესაც მესამე პირი ვერ შეძლებდა საკუთრების უფლების შექმნას ქონებაზე, თუმცა გარკვეული ხარჯები განეული იქნებოდა. აღნიშნული კი წინამდებარე დავაში გამორიცხულია შემძენის კეთილსინდისიერების გამო. 2. ხელყოფის კონდიქციის ფარგლებში ხარჯების ანაზღაურების საკითხი უნდა გადაწყდეს არა სკ-ის 163-ე, არამედ სკ-ის 980-ე მუხლის მიხედვით.⁶³ შესაბამისად, არათანმიმდევრულია საკასაციო სასამართლო, როდესაც მხარეთა შორის ურთიერთობას ხელყოფის კონდიქციად აკვალიფიცირებს, თუმცა შესაძლო ხარჯების ანაზღაურების საკითხს სკ-ის 163-ე მუხლით აფასებს. 3. წინამდებარე დავის ფარგლებში სკ-ის 980-ე მუხლის გამოყენებაც არ იქნებოდა მართებული, რადგანაც ხელმყოფი იყო არაკეთილსინდისიერი, ხოლო ამ მუხლით გათვალისწინებული პრივილეგიით სარგებლობა მხოლოდ კეთილსინდისიერ ხელმყოფს შეუძლია, მსგავსად შესრულების კონდიქციის ფარგლებში კეთილსინდისიერი მიმღებისა.⁶⁴

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილ საკითხებთან დაკავშირებით განზოგადების სახით შეიძლება რამდენიმე არსებითი დებულების გამოკვეთა: 1. ხელყოფის კონდიქციის საგანი გამდიდრების ანაზღაურებაა, რაც სხვისი ქონების არაუფლებამოსილი, მაგრამ ნამდვილი განკარგვის შემთხვევაში მიღებულ სასყიდელში გამოიხატება. 2. ხელყოფის კონდიქციით პასუხისმგებლობის ფარგლები შეიძლება გაფართო-

⁶² იხ. სქოლიო 15, 82.

⁶³ იქვე, 83.

⁶⁴ იქვე.

ვდეს იმის მიხედვით, იყო თუ არა ხელმყოფი კეთილსინდისიერი. კერძოდ, მისი არაკეთილსინდისიერების შემთხვევაში ანაზღაურებას ექვემდებარება არა მხოლოდ არაუფლებამოსილი პირის მიერ მიღებული სასყიდელი, არამედ მოგებაც სკ-ის 985-ე მუხლი შესაბამისად. თუმცა წინამდებარე დავის ფარგლებში არანაირი მოგება არაკეთილსინდისიერ ხელმყოფ პირებს არ მიუღიათ. 3. დელიქტის საგანი ზიანის ანაზღაურებაა, რაც წინამდებარე დავის ფარგლებში ბინის ღირებულებაში გამოიხატება. კერძოდ, ღირებულების იმ ოდენობაში, რაც ბინას ექნებოდა მეორე ნასყიდობის ბათილობის შემთხვევაში მოსარჩელეს უკან რომ დაბრუნებოდა. 4. ზიანისა და სასყიდლის ოდენობა შეიძლება ცალკეულ შემთხვევებში ერთმანეთის ტოლი არც იყოს. აქედან გამომდინარე, განმსაზღვრელია, თუ რას ითხოვს მოსარჩელე. წინამდებარე დავის ფარგლებში მან მოითხოვა სასყიდლის ანაზღაურება სწორი სამართლებრივი საფუძვლით და, შესაბამისად, საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლითაც მან შეცვალა სააპელაციო სასამართლოს კვალიფიკაცია ბინის ღირებულების სასარგებლოდ, თანაც ისე, რომ ეს უკანასკნელი გამდიდრებად ჩათვალია, არსებითად არასწორია. მოსარჩელეს შეუძლია მოითხოვოს როგორც ზიანის, ასევე გამდიდრების ანაზღაურებაც, თუმცა არა ერთდროულად. მაგალითად: 4.1. თუ ბინის ღირებულება შეადგენს 170 000 ლარს, ხოლო სასყიდელი 150 000 ლარია, მოპასუხის ბრალეულობის შემთხვევაში, მოსარჩელეს შეუძლია მოითხოვოს 170 000 ლარის, როგორც ზიანის ანაზღაურება, რომელიც მოიცავს სასყიდელსაც. თუ მოპასუხის ბრალეულობა არ დგინდება, მაშინ მოსარჩელე მოითხოვს მხოლოდ 150 000 ლარს. იმ შემთხვევაში, თუ მოპასუხის ბრალეულობა მოგვიანებით დადგინდება, როგორც ახლად აღმოჩენილი გარემოება, მოსარჩელეს შეეძლება, მოითხოვოს დარჩენილი 20 000 ლარის, როგორც ზიანის ანაზღაურება. 4.2. იმ შემთხვევაში, თუ ბინის ღირებულება შეადგენს 130 000 ლარს, ხოლო სასყიდელი 150 000 ლარია, მოპასუხის ბრალეულობისგან დამოუკიდებლად, მოსარჩელეს შეუძლია მოითხოვოს 150 000 ლარის ანაზღაურება, თუმცა თუ მოსარჩელე ითხოვს არა

სასყიდლის, არამედ ზიანის ანაზღაურებას, სასამართლოს არ აქვს უფლება, მიაკუთვნოს მხარეს ის, რაც მას არ უთხოვია. 4.3. იმ შემთხვევაში, თუ ზიანისა და გამდიდრების მოთხოვნა ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად შესაძლებელია და, ამასთანავე, მათი ოდენობა ერთმანეთის ტოლია, მაშინ ყველაზე მართებული იქნება მოსარჩელემ გადაწყვიტოს საკითხი იმის თაობაზე, თუ რომელი მათგანის ანაზღაურება მოითხოვოს. ასეთ შემთხვევაში უპირატესად გასათვალისწინებელი კრიტერიუმები უნდა იყოს მტკიცების ტვირთი, ანუ ის, თუ რომელი მოთხოვნის წინაპირობების დადგენა იქნება უფრო შესაძლებელი კონკრეტული დავის ფარგლებში და ასევე მოთხოვნათა ხანდაზმულობა, რომელიც დელიქტური მოთხოვნის შემთხვევაში სკ-ის 1008-ე მუხლის მიხედვით 3 წელს შეადგენს, ხოლო ხელყოფის კონდიქციით მოთხოვნისას კი გამოიყენება სკ-ის 128-ე მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული ზოგადი, საერთო ხანდაზმულობის 10 წლიანი ვადა.

VI. რამდენიმე არაუფლებამოსილი პირის მიერ სხვისი ქონების გადაყიდვა

მეორე საკითხი, რომელსაც ყურადღების მიღმა ტოვებს სასამართლო, შეეხება შემდეგს: ვინ უნდა აგოს პასუხი ხელყოფის კონდიქციის ფარგლებში რამდენიმე არაუფლებამოსილი პირის მიერ სხვისი ქონების გადაყიდვის შემთხვევაში? წინამდებარე დავის ფარგლებში ასეთი სახის პასუხისმგებლობა შეიძლებოდა დამდგარიყო მოსარჩელის დეიდაშვილის და არა თანამოპასუხეების მიმართ. მიუხედავად ამისა, თანამოპასუხეების პოზიცია იმასთან დაკავშირებით, რომ მათ მაგივრად მოსარჩელის დეიდაშვილს უნდა ეგო პასუხი ხელყოფის კონდიქციით, არ არის გასაზიარებელი. კერძოდ, თუ მოპარული ან დაკარგული ნივთის მესამე პირებზე რამდენჯერმე გაყიდვა მოხდა, უფლებამოსილ პირს თვითონ შეუძლია აირჩიოს, თუ რომელ ნასყიდობის ხელშეკრულებაზე დართავს ნებას და რომელი გამყიდველისგან მოითხოვს

მიღებულის დაბრუნებას.⁶⁵ მოცემული დავის ფარგლებში პირველი ნასყიდობის ხელშეკრულება, სწორედ მოსარჩელის მოთხოვნის შესაბამისად, ბათილად იქნა ცნობილი, ხოლო მეორე ნასყიდობის ხელშეკრულება ძალაში დარჩა შემძენის კეთილსინდისიერების გამო. რაც შეეხება ხელმყოფ პირს - რა თქმა უნდა - ხელყოფა განხორციელებულია არა მარტო თანამოპასუხეების, არამედ მოსარჩელის დეიდაშვილის მიერაც, თუმცა ზემოთ ხსენებულიდან გამომდინარე, უფლებამოსილი პირი თვითონ ირჩევს მისთვის ფინანსურად ყველაზე უფრო ხელსაყრელ ვარიანტს ხელმყოფის არჩევისას. აქედან გამომდინარე, მართალია, სასამართლომ სწორად არ გაიზიარა თანამოპასუხეების პოზიცია, თუმცა არანაირი მსჯელობა-დასაბუთება ამ თვალსაზრისით რომელიმე ინსტანციის სასამართლოს მხრიდან წარმოდგენილი არ არის.

VII. უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემა ყალბი მინდობილობის საფუძველზე

სასამართლო არ მსჯელობს არც ყალბი წარმომადგენლობითი დოკუმენტის (მინდობილობის) საფუძველზე უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემის საკითხზე. პირველი ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებისას თანამოპასუხეები მიენდვნენ მოსარჩელის დეიდაშვილის მიერ წარდგენილ გაყალბებულ მინდობილობას. შესაბამისად, მოცემულ შემთხვევაში საჯარო რეესტრის სისრულისა და უტყუარობის პრეზუმფციაზე საუბარი უადგილოა, ხოლო რაც შეეხება „წარმომადგენლობის დამადასტურებელი დოკუმენტის უტყუარობის პრეზუმფციას“, ასეთს ქართული სამოქალაქო სამართალი არ იცნობს.⁶⁶ შესაბამისად, მინდობილობის მიმართ ნდობის დაცვა ვერ დაეფუძნება საჯარო რეესტრის სისრულისა და უტყუარობის პრეზუმფციას. აქედან გამომდინარე, თანამოპასუხეების მხრიდან ყალბი მინდობილობის

მიმართ ნდობის არსებობა ვერ ჩაითვლება მათი კეთილსინდისიერ შემძენად ცნობის საფუძველად. ამ შემთხვევაშიც სასამართლოს სწორი პოზიცია ჰქონდა არჩეული, თუმცა არავითარი არგუმენტაციით ეს პოზიცია დასაბუთებული არ არის.

VIII. ხელმყოფი პირების სოლიდარული პასუხისმგებლობა

სასამართლო ეხება ხელმყოფი პირების სოლიდარული პასუხისმგებლობის საკითხს, თუმცა წარმოდგენილი მსჯელობა არც ამ შემთხვევაში არ არის სრულყოფილი. კერძოდ, სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ სასყიდლიანი განკარგვის შემთხვევაში დაბრუნებას ექვემდებარება საგნის განკარგვის შედეგად მიღებული ფასი. ამდენად, პასუხისმგებლობაც უნდა განისაზღვროს ინდივიდუალურად, მიღებული ფასიდან თითოეულის წილის შესაბამისად. აღნიშნული განმარტება არ არის მართებული და ამ ნაწილში გასაზიარებელია საკასაციო სასამართლოს მსჯელობა, რომელმაც არჩევანი სოლიდარული პასუხისმგებლობის სასარგებლოდ გააკეთა. სკ-ის 464-ე მუხლის თანახმად, სოლიდარული ვალდებულება წარმოიშობა ხელშეკრულებით, კანონით ან ვალდებულების საგნის განუყოფლობით. წინამდებარე დავის ფარგლებში დადგინდა, რომ სადავო ბინა თანამოპასუხეების თანასაკუთრებად დარეგისტრირდა საჯარო რეესტრში, თუმცა საქმეში არ იყო მოცემული არანაირი მითითება იმასთან დაკავშირებით, რომ აღნიშნული საკუთრება თანამესაკუთრებს შორის წილობრივად იყო გაყოფილი. შესაბამისად, თანამოპასუხეები უნდა ჩათვლილიყვნენ თანაზიარ მესაკუთრებად სკ-ის 953-ე მუხლის გაგებით. ასეთ შემთხვევაში კი გამოიყენება სკ-ის 959-ე მუხლი, რომლის მიხედვითაც, საზიარო საგნის განკარგვა ხდება მხოლოდ ერთობლივად, რაც ყველა მონილის თანხმობას გულისხმობს. საზიარო უფლება უკავშირდება რა რამდენიმე პირის საერთო უფლებას, ივარაუდება, რომ საქმე ეხება სოლი-

⁶⁵ კ. შნიტგერი/ლ. შატერაშვილი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ონლაინ კომენტარი [21.04.2020], მუხლი 982, მე-13 ველი.
⁶⁶ გ. რუსიაშვილი/ლ. სირდაძე/დ. ეგნატაშვილი, სანივთო სამართალი, თბილისი 2019, 326.

დარულ ვალდებულებას.⁶⁷ შესაბამისად, ლოგიკურია, რომ ხელყოფის კონდიქციით პასუხისგების შემთხვევაშიც, თანამესაკუთრებმა სოლიდარული წესით აგონ პასუხი უფლებამოსილი პირის წინაშე. ასეთ შემთხვევაში სოლიდარული პასუხისმგებლობის საფუძველი არის კანონი, რომელიც თანაზიარ საკუთრებით რეჟიმს განსაზღვრავს და პასუხისმგებლობის ეს ფორმა უნდა გავრცელდეს თანაზიარი საკუთრების განკარგვის სანაცვლოდ მიღებული სასყიდლის ანაზღაურების ვალდებულებაზეც.

IX. მემკვიდრეობითი სამართლისა და ხელყოფის კონდიქციის ურთიერთმიმართება

მოცემული თვალსაზრით საინტერესოა უზენაესი სასამართლოს კიდევ ერთი გადაწყვეტილება.⁶⁸ მამკვიდრებელი 2000 წლის 27 დეკემბერს გარდაიცვალა. გარდაცვლილის სამკვიდრო მასაში შედიოდა უძრავი ქონება. მამკვიდრებელს დარჩა ორი პირველი რიგის მემკვიდრე (შვილები) - მოპასუხე და მოსარჩელის მეუღლე. მამკვიდრებელი გარდაცვალებამდე ცხოვრობდა მოსარჩელესთან და მის მეუღლესთან ერთად. დედის გარდაცვალების შემდეგ მოსარჩელემ და მისმა მეუღლემ გააგრძელეს ცხოვრება იმავე სახლში. ეს უკანასკნელი 2007 წლის 28 სექტემბერს გარდაიცვალა. 2008 წლის 21 ივლისს მოსარჩელემ, როგორც პირველი რიგის მემკვიდრემ, სრულად მიიღო მისი მეუღლის დანაშთი ქონება. შესაბამისად, მის სახელზე გაიცა კანონისმიერი სამკვიდრო მონაშთი. მისი გარდაცვალების შემდეგ, მოპასუხე, როგორც პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრე, სამკვიდრო მონაშთის საფუძველზე გახდა გარდაცვლილი დედის დანაშთი ქონების მესაკუთრე. მან სადავო ქონება, რომლის საბაზრო ღირებულება 63 180 ლარი იყო, ნასყიდობის საფუძველზე გაასხვისა მესამე პირზე. ზემოაღნიშნულ ფაქტებზე დაყრდნობით, მოსარჩელემ სარჩელი აღძრა სასამართლოში მოპა-

სუხის წინააღმდეგ იმ საფუძველით, რომ გასხვისებული ქონება მის ან გარდაცვლილ მეუღლესაც ეკუთვნოდა. მან მოითხოვა მოპასუხისთვის გასხვისებული ქონების 1/4 ნაწილის ღირებულების, 15 795 ლარის, დაკისრება. მოპასუხე ამტკიცებდა, რომ მოსარჩელის მეუღლე მამკვიდრებლის გარდაცვალების შემდეგ ექვსი თვის განმავლობაში ფაქტობრივი ფლობით არ დაუფლებია სამკვიდრო ქონებას და მხოლოდ ის არის ამ ქონების ერთადერთი მესაკუთრე.

რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილებით მოსარჩელე ცნობილ იქნა სადავო ქონებაზე ვალდებულო წილის 1/4 მესაკუთრედ. მოპასუხეს დაეკისრა 15 795 ლარის გადახდა მოსარჩელის სასარგებლოდ. ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, მოპასუხის სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა. სააპელაციო პალატამ დადგენილად მიიჩნია, რომ მოპასუხემ სამკვიდრო ქონება არა ანდერძისმიერი, არამედ კანონისმიერი მემკვიდრეობით მიიღო, რაც გამორიცხავდა სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლებას. საკასაციო სასამართლომ დასაბუთებულად მიიჩნია მოსარჩელის/კასატორის პრეტენზიები, რომ სააპელაციო სასამართლომ არასწორად შეაფასა საქმეზე დადგენილი ფაქტები და არასწორად განმარტა კანონი.

საკასაციო სასამართლო არ დაეთანხმა სააპელაციო პალატის მიერ სარჩელის უარყოფას შემდეგი დასაბუთებით: სამემკვიდრეო-სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოშობა და სამემკვიდრეო უფლებების განხორციელება უკავშირდება არა მარტო სამკვიდროს გახსნის მომენტს, არამედ მემკვიდრეთა მხრიდან გარკვეული იურიდიული მოქმედების შესრულებას. მართალია, კანონის თანახმად, სამკვიდრო მემკვიდრის საკუთრება ხდება მისი გახსნის მომენტიდან, მაგრამ, როდესაც სამკვიდროს მიმღებ მემკვიდრეთა რიცხვი ერთზე მეტია, მაშინ აუცილებელია, თითოეულმა მემკვიდრემ კანონით დადგენილი ექვსთვიანი ვადის დაცვით შეასრულოს სამკვიდროს მიღებისათვის აუცილებელი მოქმედება. სამკვიდრო ქონების ფაქტობრივად დაუფლების დროს განმსაზღვრელია იურიდიული მნიშვნელობის მქონე კომპონენტები - სამკვიდროს მართვა-დაუფლებისკენ მიმართული ნება და ამ ნების მამკვიდრებლის გა-

⁶⁷ მ. ბიჭია, კანონისმიერი ვალდებულებითი ურთიერთობები, თბილისი 2018, 94.

⁶⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2020 წლის 07 აპრილის გადაწყვეტილება № ას-1304-2019.

რდაცვალებიდან 6 თვეში გამოვლენა. ფაქტობრივი ფლობისკენ მიმართული ნებისმიერი მოქმედებიდან აშკარად უნდა იკვეთებოდეს მემკვიდრის მიერ სამკვიდროს მიღების სურვილი, მემკვიდრის ნება (სამკვიდროს მიღება ცალმხრივი გარიგებაა, რომლისთვისაც, ჩვეულებრივ, აუცილებელია ნების ნამდვილობა). მემკვიდრის ყველა ამგვარი მოქმედების შედეგს უნდა წარმოადგენდეს სამკვიდრო ქონების ფაქტობრივი ფლობა (მაგ., მამკვიდრებლის საცხოვრებელ სახლში ცხოვრება, მამკვიდრებლის ნივთების, როგორც საკუთარის მიღება და განკარგვა, სამკვიდროს ფაქტობრივი მართვა, მოვლა და სხვა).

საკასაციო პალატამ დადგენილად მიიჩნია, რომ მამკვიდრებელი ცხოვრობდა მოსარჩელესთან და მის მეუღლესთან ერთად, სადაც მისი კუთვნილი მოძრავი ნივთებიც ინახებოდა. ასევე დადგენილია, რომ მამკვიდრებლის შვილმა, ანუ მოსარჩელის მეუღლემ, დედის გარდაცვალების შემდგომ გააგრძელა ცხოვრება იმავე საცხოვრებელ სახლში. ამდენად, საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ მოცემულ ფაქტობრივ გარემოებათა ერთობლიობა (მემკვიდრის მუდმივი ცხოვრება ბინაში, სადაც მამკვიდრებლის მოძრავი ნივთები ინახება), ქმნიდა პრეზუმფციას, რომ მემკვიდრე, ანუ მოსარჩელის მეუღლე, ფაქტობრივად დაეუფლა მის საცხოვრებელ ბინაში არსებულ მამკვიდრებლის მოძრავ ნივთებს, რაც საკასაციო პალატისთვის საკმარისი აღმოჩნდა იმ დასკვნის გამოტანად, რომ მან დედის დანაშთი სამკვიდრო ფაქტობრივი ფლობით მიიღო. კონკრეტულ შემთხვევაში მოპასუხემ ვერ წარმოადგინა ისეთი მტკიცებულება, რომელიც გააქარწყლებდა მოსარჩელის მეუღლის მიერ გარდაცვლილის მოძრავი ქონების ფაქტობრივად დაუფლების ფაქტს. ამრიგად, მოსარჩელის ან გარდაცვლილი მეუღლე კანონის საფუძველზე, გახდა დედის დანაშთი უძრავი ქონების 1/2 ნაწილის მესაკუთრე. შესაბამისად, სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ მოსარჩელის მეუღლის გარდაცვალების დროისათვის სამკვიდრო მასაში შედიოდა ასევე ბორჯომში მდებარე უძრავი ქონების ნახევარი, რომელიც ფაქტობრივი ფლობით მოსარჩელემ მიიღო (სკ-ის 1421-ე მუხლი) და გახდა მი-

სი მესაკუთრე (სკ-ის 1433-ე მუხლი). აქედან გამომდინარე, მოპასუხემ უფლებამოსილი პირის (მოსარჩელის) თანხმობის გარეშე გაასხვი-სა დავის საგანი, გამდიდრდა მოსარჩელის ხარჯზე. ამ მსჯელობის საფუძველზე, საკასაციო პალატამ მოპასუხე ვალდებულად ცნო, გადაეცა მოსარჩელისთვის უსაფუძვლოდ მიღებული. თუმცა, რადგანაც მოსარჩელე მხოლოდ გასხვისებული ქონების 1/4 ნაწილის კომპენსაციას ითხოვდა, სასამართლოც მხოლოდ ამ სასარჩელო მოთხოვნით შემოიფარგლა და იმსჯელა, თუ რომელი სამართლებრივი საფუძველი ამართლებდა ამ მოთხოვნას. სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ ფაქტზე, რომ მოპასუხეს ევალდებოდა ნოტარიუსისათვის იმავე რიგის მემკვიდრის (მოსარჩელის მეუღლის) არსებობის თაობაზე ინფორმაციის მიწოდება და მისი სამკვიდროს მისაღებად მონვევისთვის სათანადო ზომების მიღება (სკ-ის 1478-ე მუხლი). ამდენად, სასამართლომ დადგენილად ცნო მოპასუხის გამდიდრება მოსარჩელის ხარჯზე და სკ-ის 982 I მუხლის საფუძველზე უძრავი ქონების 1/4 ნაწილის ღირებულების დაბრუნების ვალდებულება. სკ-ის 982-ე მუხლის მიზანთან დაკავშირებით, საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ განსახილველი ნორმით გათვალისწინებული „ზიანი“ წარმოადგენს არა რეალურად ზიანის ანაზღაურების შემთხვევას⁶⁹, არამედ გულისხმობს გამდიდრების გათანაბრებას. სისტემური განმარტების საფუძველზე სასამართლომ აღნიშნა, რომ ამ ნორმით გათვალისწინებული იურიდიული შედეგი არის ხელმყოფის მხრიდან უფლების მქონე პირისთვის მის უფლებაში ჩარევის გათანაბრება. აქედან გამომდინარე, სასამართლომ „ზიანი“ განმარტა, როგორც მიღებულის დაბრუნების შეუძლებლობის შემთხვევაში მისი ღირებულების ანაზღაურება, ანუ არა ზიანის ანაზღაურება, არამედ გამდიდრების გათანაბრების შემთხვევა.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ სააპელაციო სასამართლოს მიერ გაკეთებული განმარტება სავალდებულო წილთან დაკავშირებით გასაზიარებელია, რადგანაც სკ-ის 1371-

⁶⁹ მიუხედავად ამისა, სასამართლო გადაწყვეტილებაში თავად მაინც ზიანის ანაზღაურებაზე საუბრობს.

ე მუხლის თანახმად, სავალდებულო წილის ინსტიტუტის მოქმედების სფერო ანდერძის არსებობით განისაზღვრება, ეს უკანასკნელი კი წინამდებარე დავაში არ არსებობდა. საკასაციო სასამართლომ მართებულად დაადგინა მოსარჩელის მეუღლის მიერ სამკვიდროს დაუფლების ფაქტი სკ-ის 1421-ე მუხლის მე-2 ნაწილის საფუძველზე. კერძოდ, სამკვიდროს ფლობის ფაქტობრივ დანყებად შეიძლება განიმარტოს მემკვიდრის მიერ იმ ბინაში ცხოვრება, რომლის ნახევარიც სკ-ის 1433-ე მუხლის მიხედვით მისი საკუთრებაა. მოცემულ შემთხვევაში მოსარჩელის მეუღლე მამკვიდრებლის გარდაცვალებამდეც და გარდაცვალების შემდეგაც ცხოვრობდა სადავო ფართში. შესაბამისად, მის მიერ კუთვნილი სამკვიდრო ქონების მიღება სწორად იქნა დადგენილი საკასაციო სასამართლოს მიერ. მართალია, სკ-ის 1161-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის საფუძველზე მემკვიდრეობით მიღებული ქონება ითვლება მეუღლის ინდივიდუალურ საკუთრებად, თუმცა აღნიშნული დანაწესი მოქმედებს ხსენებული მეუღლის სიცოცხლის განმავლობაში. მისი გარდაცვალების შემთხვევაში ჩვეულებრივ გამოიყენება სკ-ის 1336-ე მუხლი, რომლის საფუძველზეც რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი მეუღლე ითვლება მამკვიდრებლის პირველი რიგის მემკვიდრედ. სწორედ აღნიშნულის საფუძველზე შეიძინა მოსარჩელემ საკუთრების უფლება მისი გარდაცვლილი მეუღლის უძრავ ქონებაზე, კერძოდ კი მხოლოდ აღნიშნული ქონების 1/2 ნაწილზე. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ წინამდებარე დავის საგანს არ წარმოადგენდა მესამე პირისგან ქონების გამოთხოვა. შესაბამისად, სავარაუდოა, რომ მესამე პირი მიჩნეულ იქნა კეთილსინდისიერ შემძენად სხვა დავის ფარგლებში ან თავდაპირველმა მესაკუთრემ თავიდანვე არ ისარგებლა ვინდიკაციური მოთხოვნის უფლებით - ორივე შემთხვევაში სასამართლო მოკლებულია შესაძლებლობას, განიხილოს და მესამე პირს დააკისროს შესაბამისი ვალდებულება.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სასარჩელო მოთხოვნის საგანი იყო უძრავი ქონების ღირებულების ერთი მეოთხედის ანაზღაურება. მიუხედავად იმისა, რომ სკ-ის 1336-ე მუხლის საფუძ-

ველზე, ყოველი მემკვიდრე სარგებლობს სამკვიდროს მიღების თანასწორი უფლებით, სასამართლოს გადაწყვეტილება იმასთან დაკავშირებით, რომ ემსჯელა მხოლოდ მოთხოვნილი თანხის ფარგლებში, გამართლებულია სკ-ის 248-ე მუხლის გათვალისწინებით. აღნიშნული-სგან დამოუკიდებლად, ცალკე შეფასების საგანია: 1. სწორად შეარჩია თუ არა საკასაციო სასამართლომ სასარჩელო მოთხოვნის სამართლებრივ საფუძველად სკ-ის 982-ე მუხლი თუ დავა უნდა გადაწყვეტილიყო მემკვიდრეობის ან დელიქტური სამართლის ნორმების შესაბამისად? 2. იყო თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება სწორი, როდესაც მან მოპასუხეს დააკისრა 15 795 ლარის გადახდის ვალდებულება და, ზოგადად, რა არის სკ-ის 982-ე მუხლის მონესრიგების საგანი განკარგვით ხელყოფისას?

პირველი საკითხის განხილვისას უნდა აღინიშნოს, რომ, სკ-ის 1433-ე მუხლის საფუძველზე, მიღებული სამკვიდრო მემკვიდრის საკუთრებად ითვლება მემკვიდრეობის გახსნის დღიდან. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ხელყოფის კონდიქციის გამოყენების ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობა არის კონდიქციის კრედიტორის იდენტიფიცირება მიკუთვნილი სამართლებრივი სფეროს თეორიის მიხედვით. წინამდებარე შემთხვევაში, სწორედ აღნიშნული თეორიიდან გამომდინარეობს, რომ სკ-ის 1433-ე მუხლი არის ის კანონისმიერი საფუძველი, რომელზე დაყრდნობითაც კანონმდებელმა კონკრეტული სამართლებრივი პოზიცია სამკვიდროზე მიაკუთვნა შესაბამის მემკვიდრეს. აქედან გამომდინარე, მხოლოდ შესაბამისი მემკვიდრის გადასაწყვეტია, მიიღებს თუ არა ის მისთვის განკუთვნილ სამკვიდრო ქონებას. სხვა პირის, მათ შორის სხვა მემკვიდრის მიერ სამკვიდრო მასაში შემავალი და სხვისთვის განკუთვნილი ქონების ფაქტობრივი დაუფლებისა და შესაბამისი რეგისტრაციის შემთხვევაში, სახეზე გვაქვს ხელყოფის კონდიქციის შემადგენლობა, რომელიც განხორციელებულია კონდიქციის კრედიტორის თანხმობის გარეშე ქონებით სარგებლობით. აქედან გამომდინარე, ამ ეტაპზე უკვე ველარ იქნება გამოყენებული მემკვიდრეობის სამართლის ნორმები და შეიძლება ვი-

ხელმძღვანელოთ ხელყოფის კონდიქციის დანანესით, რა შემთხვევაშიც, პირველ რიგში, უნდა განისაზღვროს მიღებული ქონების შესაბამისი ნაწილის ნატურით დაბრუნების შესაძლებლობა, ხოლო აღნიშნულის შეუძლებლობის შემთხვევაში მისი ობიექტური ღირებულების ანაზღაურების საკითხი.⁷⁰ იმ შემთხვევაში, თუ პირი, რომელიც უკანონოდ მიიღებს სამკვიდრო ქონებას, შემდგომში გაასხვისებს მას, ამ შემთხვევაშიც შეიძლება სახეზე იყოს ხელყოფის კონდიქცია, ოღონდ განსხვავებული შემადგენლობით, კერძოდ ხელყოფა განკარგვით. ცხადია, ასეთ შემთხვევაშიც მემკვიდრეებს შორის წარმოშობილი დავა არ უნდა იქნეს გადაწყვეტილი სამემკვიდრეო სამართლის ნორმების შესაბამისად. კერძოდ, სკ-ის 1457-ე მუხლი აწესრიგებს შემთხვევას, როდესაც მემკვიდრეები თვითონ აღწევენ შეთანხმებას, რომლის მიხედვითაც ხდება დათმობილი სამკვიდრო ქონების სანაცვლოდ შეთანხმებული კომპენსაციის გადახდა. აღნიშნული წესი ვერ იქნება გამოყენებული წინამდებარე დავის ფარგლებში, რადგანაც არანაირ შეთანხმებას მემკვიდრეებს შორის ადგილი არ ჰქონია. ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, წინამდებარე დავაში მოცემული შემთხვევა მართებულად არ იქნა გადაწყვეტილი მემკვიდრეობის სამართლის ნორმების შესაბამისად.

X. დელიქტური მოთხოვნისა და ხელყოფის კონდიქციის კონკურენცია

იმისათვის, რომ ზემოაღნიშნულ შემთხვევაში მოთხოვნა წარმოიშვას 992-ე მუხლის საფუძველზე, საჭიროა, სახეზე იყოს მისი ყველა წინაპირობა: 1. ზიანი - სხვის საკუთრებაში არსებული ქონების დაუფლებით, შესაბამისი რეგისტრაციის განხორციელებითა და გასხვისების გზით, მოსარჩელემ საკუთარი ნებისგან დამოუკიდებლად განიცადა რეალური ქონებრივი დანაკლისი, რაც საკუთრების დაკარგვაში გამოიხატება. 2. მართლსაწინააღმდეგო ქმედება - სკ-ის 1433-ე მუხლით დაცულია მემკვიდრის საკუთრების უფლება, ხოლო ეს უკანასკნელი

კი აბსოლუტურ სიკეთეთა რანგს განეკუთვნება. შესაბამისად, მისი დარღვევისას მართლწინააღმდეგობა ივარაუდება. 3. ბრალეულობა - საქმეში არსებულ ფაქტობრივ გარემოებებზე დაყრდნობით, ცალსახაა, რომ მოპასუხე მოქმედებდა განზრახ, როდესაც არ გაითვალისწინა სხვისი საკუთრების უფლების არსებობა სადავო ქონებაზე და ყოველგვარი თანხმობის გარეშე გაასხვისა იგი მესამე პირზე. 4. მიზეზობრივი კავშირი - აღნიშნული პასუხისმგებლობის ელემენტი უნდა დადგინდეს სამი სამართლებრივი კატეგორიის საფუძველზე - ა) ეკვივალენტურობის თეორია - იმ შემთხვევაში, თუ მოპასუხე მესაკუთრის თანხმობის გარეშე არ განკარგავდა ამ უკანასკნელის ქონებას, მაშინ მოსარჩელე არ დაკარგავდა საკუთრებას და არ მიადგებოდა ზიანი ქონების საბაზრო ღირებულების დაკარგვის სახით. ბ) ადეკვატურობის თეორია - ზოგად ცხოვრებისეულ გამოცდილებაზე დაყრდნობით არ არის სრულებით არასავარაუდო, რომ მეორე მემკვიდრის წილის საკუთარ სახელზე რეგისტრაციით და შემდგომ მისი გასხვისებით ამ პირმა დაკარგოს საკუთრება და მიადგეს ზიანი. უფრო მეტიც, ეს ამ ქმედების პირდაპირი, უშუალო შედეგია. გ) ნორმის დაცვითი მიზანი - იმის გათვალისწინებით, რომ სახეზე გვაქვს სხვისი აბსოლუტური სიკეთის უშუალო ხელყოფა, ასეთ შემთხვევაში ცალკე არ უნდა იქნეს დადგენილი კონკრეტულად იმ ნორმის დაცვითი მიზანი, რომელიც მოპასუხის ქმედებით იქნა დარღვეული. აბსოლუტური სიკეთე დაცულია ნებისმიერი სახის ხელყოფისგან და, შესაბამისად, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირიც დადგენილად უნდა ჩაითვალოს. ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, მხარეთა შორის ურთიერთობის შეფასება სკ-ის 992-ე მუხლის საფუძველზე გამართლებულია.

შემდგომი საკითხია მხარეთა შორის არსებული ურთიერთობის კვალიფიკაცია ხელყოფის კონდიქციის საფუძველზე - 1. რაიმეს მოპოვება - მოპასუხემ არაუფლებამოსილი განკარგვის გზით მოიპოვა სასყიდელი. 2. ხელყოფით - მოპასუხემ მოსარჩელისთვის მიკუთვნებული სამართლებრივი პოზიციის განკარგვა გამოყენების ექსკლუზიური უფლებამოსილება მიითვისა, რაც გამოიხატა კონდიქციის კრედი-

⁷⁰ იხ. სქოლიო 15, 82.

ტორის თანხმობის გარეშე სადავო ქონებაზე მესაკუთრედ რეგისტრაციასა და შემდგომ ამ ქონების მესამე პირზე გასხვისებაში. 3. კონდიქციის კრედიტორის ხარჯზე - სადავო უძრავი ქონება მოსარჩელის საკუთრება გახდა სკ-ის 1433-ე მუხლის საფუძველზე, ფაქტობრივი დაუფლების მომენტიდან. შესაბამისად, „მიკუთვნებული სამართლებრივი სფეროს“ თეორიის ზემოთ ხსენებულ ოთხივე ელემენტზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ მოპასუხე მოსარჩელის ე. ი. კონდიქციის კრედიტორის ხარჯზე გამდიდრდა. 4. უსაფუძვლოდ - ხელყოფის საფუძველზე მოპოვებულ სასყიდელს მართლწესრიგი მესაკუთრეს აკუთვნებს. ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა იმის თაობაზე, რომ მხარეთა შორის ურთიერთობის შეფასება სკ-ის 982-ე მუხლის საფუძველზეც გამართლებულია.

როგორც ვხედავთ, წინამდებარე დავის ფარგლებში თავდაპირველ მესაკუთრეს აქვს როგორც დელიქტური, ასევე კონდიქციური მოთხოვნის უფლება. შესაბამისად, მოსარჩელეს აქვს სრული უფლება, აირჩიოს მისთვის ყველაზე ხელსაყრელი სამართლებრივი საშუალება, რომლის გადასაწყვეტადაც მან უნდა გაითვალისწინოს სამი არსებითი გარემოება: 1. მტკიცების ტვირთი - იმისდა მიხედვით, თუ რომელი სამართლებრივი საფუძველით იდავეებს კონკრეტული დავის ფარგლებში მოსარჩელე, მტკიცების საგანში შემავალი გარემოებები შეიძლება იყოს რთულად ან ადვილად დასამტკიცებელი. 2. ხანდაზმულობა - დელიქტური მოთხოვნის ხანდაზმულობა, სკ-ის 1008-ე მუხლის მიხედვით, შეადგენს 3 წელს, ხოლო კონდიქციური მოთხოვნისა კი სკ-ის 128-ე მუხლის მე-3 ნაწილის საფუძველზე - 10 წელს. 3. გამდიდრების არარსებობაზე მითითების უფლება - აღნიშნულ შესაგებელს თანაბრად იცნობს როგორც შესრულების, ისე ხელყოფის კონდიქცია.⁷¹ მხარეთა შორის ურთიერთობის დელიქტად კვალიფიკაციის შემთხვევაში, გამდიდრების არარსებობის მიუხედავად, ამ უფლებით მაინც ვერ ისარგებლებს კეთილსინდისიერი, მაგრამ უხეში ან მსუბუქი გაუფრთხილებლობით მოქმედი

ხელმყოფი. 4. მოთხოვნის საგანი - ხელყოფის კონდიქციის მოთხოვნის საგანია სასყიდელი, რომელიც არაუფლებამოსილმა გამსხვისებელმა განკარგვის სანაცვლოდ მიიღო, ხოლო დელიქტური მოთხოვნისა კი ზიანი, რომელიც გასხვისებული ნივთის საბაზრო ღირებულებაში გამოიხატება. ეს უკანასკნელი საკითხი არსებული მონესრიგების გათვალისწინებით, საჭიროებს შემდგომ დაკონკრეტება-დაზუსტებას. კერძოდ, ხელყოფის კონდიქციის ფარგლებში უკან დაბრუნების საგანი და მოცულობა განისაზღვრება შემდეგნაირად: თავდაპირველად უნდა შეფასდეს უსაფუძვლოდ მიღებულის ნატურით დაბრუნების შესაძლებლობა და მხოლოდ აღნიშნულის შეუძლებლობის შემთხვევაში, მისი ობიექტური ღირებულების ანაზღაურება, ზუსტად იმგვარად, როგორც ეს შესრულების კონდიქციის ფარგლებში არის მონესრიგებული. თუმცა აღნიშნული ზოგადი დანაწესიდან არსებობს გამონაკლისი, რომელიც ქონების არაუფლებამოსილი განკარგვის შემთხვევაში ხშირად იჩენს თავს. კერძოდ, ხშირად გასასხვისებელი ქონების ობიექტური ანუ საბაზრო ღირებულება არ არის ტოლი მხარეთა მიერ შეთანხმებული გარიგების ფასისა. ეს უკანასკნელი შეიძლება ჩამოუვარდებოდეს ან აღემატებოდეს ნივთის საბაზრო ღირებულებას. აქედან გამომდინარე, ჯერ კიდევ გერმანიის სამართალში ცხარე კამათის საგანს წარმოადგენდა ის საკითხი, თუ რომელი მათგანი უნდა ყოფილიყო ხელყოფის კონდიქციით გამოსათხოვი ღირებულება. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 816-ე პარაგრაფის სიტყვასიტყვითი განმარტებისა და ასევე სამეცნიერო ლიტერატურაში გაბატონებული მოსაზრების თანახმად, ხელყოფის კონდიქციის საფუძველზე დასაშვებია არაუფლებამოსილი გამსხვისებლის მიერ მიღებული სასყიდლის მოთხოვნა.⁷² სკ-ის 982-ე მუხლი ამ თვალსაზრისით ძალიან პრობლემურ მონესრიგებას გვთავაზობს, რადგანაც მასში საუბარია ზიანის ანაზღაურებაზე, რაც ცალსახად სარედაქციო ხასიათის შეცდომაა და აბსოლუტურად აცდენილია იმ დისკუსიას, რომელიც გერმანიის სამეცნიერო წრეებში წლების განმა-

⁷¹ იქვე, 83.

⁷² იხ. სქოლიო 25, 611.

ვლობაში მიმდინარეობდა. ამ თვალსაზრისით, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტება მართებულია, როდესაც ის ამბობს, რომ ნორმაში მოხსენიებული ზიანის ანაზღაურება გულისხმობს გამდიდრების გათანაბრებას და საწინააღმდეგო განმარტება შეუსაბამო იქნებოდა უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლის მიზანთან. თუმცა, მეორე მხრივ, ქართულ სასამართლოებს ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩეთ შემდეგი საკითხი: რა ექვემდებარება ანაზღაურებას კონდიქციის მოვალის მხრიდან - ნივთის საბაზრო ღირებულება თუ სასყიდელი? გასაზიარებელია ზემოთ ხსენებული მოსაზრება, რომელიც გამოთქმულია კონდიქციის მოვალისადმი სასყიდლის დაკისრების სასარგებლოდ. იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს უკანასკნელი არ არის ნივთის ობიექტური ღირებულების ტოლი, ხელმეოფმა უნდა დააბრუნოს მიღებული სასყიდელი, რადგანაც ხელმეოფს არ უნდა ჰქონდეს ნივთის ობიექტურ ღირებულებას აღმატებული მოგების დატოვების შესაძლებლობა.⁷³ თუმცა აღნიშნული მოსაზრებისგან დამოუკიდებლადაც შეიძლება იმის თქმა, რომ სასყიდელი არის ის საგანი, რომლითაც არაუფლებამოსილი განმკარგავი უსაფუძვლოდაა გამდიდრებული, ე. ი. უსაფუძვლოდ მიიღო ანაზღაურება და აქედან გამომდინარე, სასყიდელი უკან დაბრუნებას ექვემდებარება არა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ის ნივთის ობიექტურ ღირებულებას აღემატება, არამედ მაშინაც როდესაც მას ჩამოუვარდება ან მისი ტოლია. შესაბამისად, ნივთის ობიექტური ღირებულება არის ხელყოფის კონდიქციის საგანი ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელყოფა არ ხდება სასყიდლიანი განკარგვის გზით და ამასთან ერთად უსაფუძვლოდ მიღებულის უკან დაბრუნებაც ნატურით შეუძლებელია. თუმცა თუ ხელყოფა სასყიდლიანი განკარგვის მეშვეობით მოხდა და შესაბამისად გამორიცხულია თავდაპირველი ქონების ნატურით დაბრუნებაც, ასეთ შემთხვევაში ხელყოფის კონდიქციით დაბრუნებას უნდა დაექვემდებაროს სასყიდელი, ხოლო ნივთის საბაზრო ღირებულების ანაზღაურება, როგორც შესაძლო ალტერნატიული მო-

თხოვნა, უნდა დაექვემდებაროს სკ-ის 992-ე მუხლს.

რაც შეეხება წინამდებარე დავას - მოსარჩელემ მოითხოვა სადავო უძრავი ქონების საბაზრო ღირებულების ერთი მეოთხედის ანაზღაურება, რაც თავისი არსით არის ზიანი დელიქტური სამართლის გაგებით. სასამართლომ აღნიშნული სასარჩელო მოთხოვნის სამართლებრივ საფუძვლად კი განსაზღვრა სკ-ის 982-ე მუხლი, რაც არ არის მართებული, მიუხედავად იმისა, რომ ამ უკანასკნელის ყველა პირობა საქმეში დგინდებოდა. მოსარჩელის მოთხოვნიდან გამომდინარე, დავა უნდა გადაწყვეტილიყო სკ-ის 992-ე მუხლის საფუძველზე. აღნიშნული კი დაკავშირებულია ზემოთ ხსენებულ შემდეგებთან. სკ-ის 982-ე მუხლის გამოყენება კი გამართლებული იქნებოდა იმ შემთხვევაში, თუ მოსარჩელე მოითხოვდა მოპასუხის მიერ მიღებულ სასყიდელს, თუნდაც ეს უკანასკნელი ტოლი ყოფილიყო ნივთის საბაზრო ღირებულები-სა. შესაბამისად, თუ სასამართლო სამომავლოდ არ გაიზიარებს ზემოთ ხსენებულ მსჯელობას, მაშინ ის თავდაყირა დააყენებს დისპოზიციურობის პრინციპს, რომლის თანახმადაც, მხარე თვითონ განსაზღვრავს დავის საგანს.

XI. უსასყიდლო განკარგვით გამონვეული ხელყოფის კონდიქციის მოქმედების სფერო

ხელყოფის კონდიქციასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია უზენაესი სასამართლოს კიდევ ერთი გადაწყვეტილება.⁷⁴ სადავო ფართში 1987 წლისათვის რეგისტრირებულნი იყვნენ - პირველი, მეორე და მესამე მოსარჩელები, ასევე პირველი და მეორე მოსარჩელების ბაბუა, ანუ მჩუქებელი. 1992 წელს მჩუქებელმა განახორციელა სადავო საცხოვრებელი ბინის პრივატიზება საკუთარ სახელზე. ბინის პრივატიზაციაზე თანხმობა განაცხადა მესამე მოსარჩელემ (ამ დროისათვის პირველი და მეორე მოსარჩელები არასრულწლოვნები იყვნენ). პრივატიზაციის ხელშეკრულება აღირიცხა ტექნიკენტარიზაციის ბიუროში. მჩუქებელმა ტე-

⁷³ იხ. სქოლიო 15, 76.

⁷⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 28 თებერვლის განჩინება № ას-471-471-2018.

ქინვენტარიზაციის ბიუროში მის სახელზე რიცხული ფართის ნაწილი - 46.54 კვ. მ. 2010 წელს საკუთრებად დაირეგისტრირა საჯარო რეესტრში. უფლების დამდგენ დოკუმენტად მიეთითა პრივატიზაციის ხელშეკრულება. 2010 წელს მჩუქებელმა საკუთარ მეუღლეს, ანუ მოპასუხეს, ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე გადასცა სადავო, 46.54 კვ. მ ფართის მქონე უძრავი ქონება. 2016 წელს, მოსარჩელებმა სარჩელი აღძრეს მოპასუხის მიმართ სადავო ქონების 3/8 ნაწილზე მესაკუთრედ ცნობისა და ჩუქების ხელშეკრულების ამ ნაწილში ბათილად ცნობის მოთხოვნით. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ დანარჩენ ოჯახის წევრებთან ერთად იყვნენ პრივატიზებამდე სადავო ქონების დამქირავებლები და 3/8 წილი მათ საკუთრებას წარმოადგენდა. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა. ბათილად იქნა ცნობილი მოპასუხესა და მჩუქებელს შორის დადებული ჩუქების ხელშეკრულება 3/8 ნაწილში და მოსარჩელები ცნობილ იქნენ დასაჩუქრებულის სახელზე აღრიცხული სადავო უძრავი ნივთის 3/8 ნაწილის (თითოეული 1/8 წილის) მესაკუთრეებად. სასამართლომ დავის მოსაწესრიგებლად გამოიყენა საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტის 1992 წლის 01 თებერვლის №107 დადგენილების, საქართველოს სსრ საბინაო კოდექსისა და სკ-ის შესაბამისი მუხლები. აღნიშნული გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა მოპასუხემ. აპელანტის მტკიცებით, როგორც პრივატიზაციის ხელშეკრულების, ასევე, ტექნიკური ბიუროს არქივისა და საჯარო რეესტრის მონაცემებით, მჩუქებელი აღრიცხული იყო უძრავი ქონების მესაკუთრედ. მეუღლეების თანაცხოვრების პერიოდში ქონებაზე პრეტენზია არავის განუცხადებია, არსებობდა ბინის სამი ორდერი, რომლის შინაარსიდან აშკარად ჩანდა, რომ სადავო ქონებაზე, გარდა მჩუქებლისა, არავის არ შეეძლო, ჰქონოდა პრეტენზია.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2017 წლის განჩინებით, სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, უცვლელად დარჩა გასაჩივრებული გადაწყვეტილება.

სააპელაციო პალატის დასკვნით, მოსარჩელები წარმოადგენდნენ 1987 წლის ქირავნობის ხელშეკრულებით სადავო ბინის დამქირავებლებს (ძირითადი დამქირავებლის ოჯახის წევრებს) მჩუქებელთან ერთად და მათ უფლება ჰქონდათ ბინაზე.

პალატის დასკვნით, მჩუქებლის მიერ ბინის პრივატიზაციის პროცესში არსებობდა მოსარჩელეთა უფლება ბინაზე. პრივატიზაციის განხორციელება არ ნიშნავდა ძირითადი დამქირავებლის ოჯახის წევრების (დამქირავებლების) ბინაზე უფლების შეწყვეტას და მოსარჩელეთა სასარგებლოდ საკუთრების უფლების კანონით დადგენილი წესით აღიარებისა და დადასტურების შესაძლებლობის მოსპობას. მჩუქებელმა განკარგა უძრავი ქონება, რომელზედაც უფლება მოპოვებული ჰქონდათ მოსარჩელებსაც, შესაბამისად, ჩუქების ხელშეკრულება სადავო ნაწილში არღვევდა საჯარო წესრიგსა და ზნეობის ნორმებს, რითაც უარყოფილ იქნა საკუთრების ხელშეუხებლობის კონსტიტუციური ღირებულება და არსებობდა მისი ნაწილობრივ გაუქმების სამართლებრივი საფუძველი. სააპელაციო პალატამ მიიჩნია, რომ საქალაქო სასამართლომ სწორად არ გააგრძელა მოცემულ შემთხვევაზე კეთილსინდისიერი შემძენის დაცვის მექანიზმი, რადგან სადავო გარიგება წარმოადგენდა მოპასუხესა და მის მეუღლეს/მჩუქებელს შორის დადებულ უსასყიდლო გარიგებას. შესაბამისად, მოპასუხისათვის იმთავითვე ცნობილი უნდა ყოფილიყო მეუღლის ოჯახური მდგომარეობაც და ის ფაქტი, რომ ქონებაზე საკუთრების უფლება მოსარჩელებსაც ჰქონდათ.

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ საკასაციო საჩივარი დაუშვებლად ცნო, თუმცა მან მაინც გააკეთა განმარტება დავის გადაწყვეტისათვის რელევანტურ გარემოებებთან დაკავშირებით. კერძოდ, საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, მოპასუხის საკუთრებაში აღრიცხული უძრავი ქონების თანამესაკუთრეებად ცნობის მოთხოვნა გამომდინარეობდა სკ-ის 990-ე მუხლის პირველი ნაწილიდან. მითითებული ნორმა ეხება უსაფუძვლო გამდიდრებიდან გამომდინარე მოთხოვნას, მისი რეგულირების სფეროც მესამე პირზე ნივთის უსასყიდ-

ლოდ გადაცემის შემთხვევას მოიცავს და ანეს-რიგებს არაუფლებამოსილი პირის მიერ უფლებამოსილი პირის ქონების განკარგვას. აღნიშნული მოთხოვნის არსებობისთვის საჭიროა შემდეგი წინაპირობები: უფლებამოსილი პირის უფლება მესამე პირისათვის გადაცემულ ქონებაზე და არაუფლებამოსილი პირის მიერ ამ ქონების მესამე პირისათვის უსასყიდლოდ გადაცემა. განსახილველ შემთხვევაში, სააპელაციო სასამართლომ დაადგინა, რომ საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტის 1992 წლის 1 თებერვლის № 107 დადგენილების საფუძველზე მჩუქებელთან ერთად სადავო ქონებაზე უფლება მოსარჩელებსაც გააჩნდათ. სასამართლომ არ გაიზიარა მოპასუხის მსჯელობა, რომ მოსარჩელები არ წარმოადგენენ სადავო ბინის დამქირავებელს და არ გააჩნდათ რაიმე უფლება მასზე. სასამართლომ აღნიშნა, რომ საცხოვრებელი სახლი (ბინა) უსასყიდლოდ გადაეცემოდათ საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქეებს, რომლებიც იყვნენ ამ საცხოვრებელი სახლის (ბინის) დამქირავებლები ან დამქირავებლის ოჯახის წევრები. 107-ე დადგენილებით გათვალისწინებული საკუთრების უფლების მოსაპოვებლად მოსარჩელებს ევალებოდათ იმის დამტკიცება, რომ პრივატიზაციის დროისათვის წარმოადგენდნენ ბინის დამქირავებლებს, მოსარგებლებს, რომლებიც ცხოვრობდნენ და სარგებლობდნენ ბინით, რაც მათ შეძლეს უტყუარი და დასაშვები მტკიცებულებების სასამართლოსათვის წარდგენის გზით. კერძოდ, საბინაო პირობების შემონმების შესახებ ცნობით, ბინის პრივატიზაციის დროს მესამე მოსარჩელის თანხმობითა და ორდერით დასტურდებოდა, რომ სადავო ბინის პრივატიზაციისას მჩუქებლის ოჯახი შედგებოდა რვა პირისაგან, რომელთა შორის იყვნენ მოსარჩელებიც. მოხმობილი ნორმების ანალიზით სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია საცხოვრებელი სახლის (ბინის) პრივატიზაციისას იმ პირთა თანაბარი უფლებებით სარგებლობა, რომლებიც წარმოადგენენ ამ საცხოვრებელი სახლის (ბინის) დამქირავებლებს ან მათი ოჯახის წევრებს. აღნიშნული ნორმატიული აქტი საცხოვრებელი სახლის (ბინის) არცერთ დამქირავებელს ან მისი ოჯახის წევრს არ ანიჭებს

პრივილეგიას. საქართველოს სსრ-ის საბინაო კოდექსის 62-ე მუხლის პირველი აბზაცის პირველი წინადადების თანახმად, დამქირავებლის ოჯახის წევრები სარგებლობდნენ საცხოვრებელი სადგომის ქირავნობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ყველა უფლებით და ეკისრებოდათ ყველა მოვალეობა, მიუხედავად იმისა, ჰქონდათ თუ არა მათ დადებული ქირავნობის ხელშეკრულება. ქირავნობის ურთიერთობის ნამდვილობისათვის განმსაზღვრელი იყო საცხოვრებელი სადგომით სარგებლობის ფაქტი, რომელიც, ერთ შემთხვევაში, წარმოიშობოდა წერილობითი ხელშეკრულების საფუძველზე, ხოლო სხვა შემთხვევაში - დამქირავებელთან მცხოვრები ოჯახის წევრობის ინსტიტუტით. სასამართლოს შეფასებით, პრივატიზაციის უფლების მქონე ერთ-ერთ პირზე საკუთრების უფლების აღრიცხვა არ ნიშნავს იმას, რომ მათან მცხოვრებმა ოჯახის წევრებმა უარი განაცხადეს საკუთრების უფლების მოპოვებაზე. ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია, რომ პრივატიზაციის განხორციელებაზე ოჯახის ყველა წევრის ნების არსებობა გულისხმობს საკუთრების უფლების მოპოვებას ოჯახის ყველა წევრის სასარგებლოდ, მიუხედავად იმისა, რომ საკუთრების უფლება შეიძლება დარეგისტრირდეს მხოლოდ ერთ-ერთ დამქირავებელზე.

გამომდინარე იქიდან, რომ მჩუქებელთან ერთად სადავო ქონებაზე უფლება მოსარჩელებსაც გააჩნდათ, სასამართლომ დაადგინა, რომ ბინის პრივატიზაციის თითოეულ მონაწილეს მხოლოდ საკუთარი წილის განკარგვა შეეძლო. მჩუქებელმა კი სადავო ბინა (46.54 კვ. მ.) მთლიანად გადასცა (აჩუქა) მესამე პირს/მოპასუხეს. მჩუქებელს მოსარჩელეთა კუთვნილი წილის გასხვისების უფლება მათი თანხმობის გარეშე არ ჰქონდა. სასამართლოს აზრით, სკის 102-ე მუხლის შესაბამისად, ამ გარიგების ნამდვილობა მოსარჩელეთა წინასწარ თანხმობაზე ან შემდგომ მოწონებაზე იყო დამოკიდებული. მოცემულ შემთხვევაში, დადგენილია, რომ მჩუქებელს წინასწარი თანხმობა მოსარჩელეთა კუთვნილი წილის განკარგვის თაობაზე არ მიუღია. სადავო გარიგება მოსარჩელებს არც შემდგომში არ მოუწონებიათ. შესაბამისად, სასამართლომ ჩუქების ხელშეკრულება

ბათილად მიიჩნია სკ-ის 54-ე მუხლის საფუძველზე. საკასაციო სასამართლომ დაუსაბუთებლად მიიჩნია კასატორის პრეტენზია იმის თაობაზე, რომ იგი კეთილსინდისიერი შემძენია და ქონების უკან დაბრუნება არ ევალება, რადგანაც სადავო ქონება საჯარო რეესტრში რეგისტრირებული მესაკუთრისგან შეიძინა. ამ პრეტენზიასთან დაკავშირებით საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ სკ-ის 990-ე მუხლის წინაპირობების არსებობისას, კეთილსინდისიერებაზე მითითება არასაკმარისი დაცვის მექანიზმია, რადგან მითითებული მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე, კეთილსინდისიერი შემძენიც ვალდებულია, დაუბრუნოს უსასყიდლოდ მიღებული უფლებამოსილ პირს. შესაბამისად, უსასყიდლო განკარგვისას (როგორც უძრავი, ასევე მოძრავი ნივთების განკარგვის შემთხვევაში) შემძენს არ იცავს სკ-ის 185-ე და 187-ე მუხლების დანაწესი.

უპირველეს ყოვლისა, დავის სპეციფიკიდან გამომდინარე უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც სააპელაციო, ასევე საკასაციო სასამართლოებმა ქონების პრივატიზაციის მომენტში არსებული კანონმდებლობის საფუძველზე, მართებულად დაადგინეს მოსარჩელების საკუთრების უფლება სადავო ფართზე. აქედან გამომდინარე, მჩუქებლის მიერ გაჩუქებული სადავო ფართის ნაწილზეც, რომელიც მან მესამე პირზე გაასხვისა, ჩვეულებრივ ვრცელდება დანარჩენი მოსარჩელების თანასაკუთრების უფლება. თუმცა არცერთი სასამართლოს მიერ მოცემულ მსჯელობაში არ გვხვდება არგუმენტაცია შემდეგი გარემოების თაობაზე: უნდა იქნეს თუ არა გამოყენებული უსასყიდლო შეძენის წესი, რომელსაც სკ-ის 187-ე მუხლის მე-2 ნაწილი იცნობს, უძრავი ქონების არაუფლებამოსილი გასხვისებისას? აღნიშნულთან დაკავშირებით უნდა ვიხელმძღვანელოთ იურიდიული დოქტრინით, რომლის თანახმადაც, უძრავი ნივთებისათვის შესაბამისი ნორმის არარსებობა არ არის კანონმდებლის შეგნებული გადაწყვეტილება. უსასყიდლოდ შეძენის შემთხვევა უძრავ ნივთებზეც უნდა გავრცელდეს ანალოგიით⁷⁵.

შესაბამისად, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, ზედა ინსტანციის ორივე სასამართლოს მსჯელობა მოკლებულია მითითებულ ან რაიმე სახის არგუმენტაციას, რის გამოც სასამართლოების გადაწყვეტილებები შეგვიძლია არასაკმარისად დასაბუთებულად მივიჩნიოთ. დასახელებული საკითხი კი ცალსახად არსებითი მნიშვნელობისაა დავის მართებულად გადაწყვეტისთვის.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, სააპელაციო სასამართლომ არასწორად განმარტა სკ-ის 187-ე მუხლის პირველი ნაწილის ბოლო ალტერნატივა. კერძოდ, მან გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს პოზიცია იმასთან დაკავშირებით, რომ წინამდებარე დავაში არ უნდა ყოფილიყო კეთილსინდისიერი შემძენის დაცვის მექანიზმი გამოყენებული, თუმცა არა იმიტომ რომ მოპასუხე უსასყიდლო შემძენი იყო, არამედ იმიტომ რომ შემძენი არაკეთილსინდისიერად ჩათვალა. აღნიშნული კი არასწორია. ერთი მხრივ, ყოვლად დაუშვებელია, რომ სასამართლო უძრავ ნივთზე საკუთრების კეთილსინდისიერად შეძენაზე ავრცელდეს „უნდა სცოდნოდას“ სტანდარტს.⁷⁶ მოძრავი ნივთებისგან განსხვავებით, სკ-ის 185-ე მუხლი მხოლოდ პოზიტიურ ცოდნაზე საუბრობს. გარდა ამისა, მოცემულ შემთხვევაში საერთოდ არ იყო საჭირო, სასამართლოს გამოეკვლია, რა იცოდა მჩუქებლის მეუღლემ, რადგანაც ამ უკანასკნელმა საკუთრება უსასყიდლოდ მოიპოვა. ეს კი შემძენის კეთილსინდისიერებისგან დამოუკიდებლად განაპირობებს მფლობელობის უკან დაბრუნების ვალდებულებას სკ-ის 172-ე მუხლის პირველი ნაწილის საფუძველზე.

თავის მხრივ, საკასაციო სასამართლომაც არასწორი მსჯელობა განავითარა, სკ-ის 990-ე მუხლის პირველი ნაწილის განმარტებისას. კერძოდ, სარჩელის სამართლებრივ საფუძველად წინამდებარე დავის ფარგლებში ვერ იქნება მიჩნეული სკ-ის 990-ე მუხლი, რადგანაც მისი გამოყენების ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობა არაუფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებული განკარგვის ნამდვილობაა, ხოლო სა-

⁷⁵ ლ. სირდაძე, უძრავ ნივთზე საკუთრების მოპოვება უფლებამოსილი და არაუფლებამოსილი პირისგან, შედარე-

ბითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 2/2019, 58.
⁷⁶ იქვე, 55.

სამართლომ ჩუქება არანამდვილად ცნო სკ-ის 54-ე მუხლის საფუძველზე, რის გამოც სასარჩელო მოთხოვნა ველარ დაემყარებოდა სკ-ის 990-ე მუხლის პირველი ნაწილის შინაარსს. საკასაციო სასამართლოს მსჯელობა სკ-ის 990-ე მუხლთან დაკავშირებით აბსოლუტურად აცდენილია აღნიშნული ნორმის მოქმედების სფეროს (იგივე დისპოზიციას) და, შესაბამისად, არასწორია. იქიდან გამომდინარე, რომ ჩუქების ხელშეკრულების ბათილად ცნობა მოხდა, განკარგვა ველარ იქნება ნამდვილი უფლებამოსილი პირის წინაშე და ვერც შემძენი ველარ შეიძენს საკუთრების უფლებას განკარგულ ქონებაზე, რის გამოც თავდაპირველ თანამესაკუთრებს მოპასუხის მიმართ ექნებათ ვინდიკაციური, სკ-ის 172-ე მუხლის პირველ ნაწილზე დამყარებული მოთხოვნის უფლება. საკასაციო სასამართლოს პოზიცია ნაწილობრივ გასაზიარებელია, როდესაც ის ამბობს, რომ სკ-ის 990-ე მუხლის წინაპირობების არსებობისას კეთილსინდისიერებაზე მითითება არასაკმარისი დაცვის მექანიზმია, რადგან მითითებული მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე, კეთილსინდისიერი შემძენიც ვალდებულია, დაუბრუნოს უსასყიდლოდ მიღებული უფლებამოსილი პირს. თუმცა ის არ განმარტავს და არ აზუსტებს იმ შემთხვევებს, როდესაც დასახელებული სამართლებრივი შედეგი დგება. კერძოდ, როგორც იურიდიულ ლიტერატურაში აღნიშნავენ, სკ-ის 990-ე მუხლი გამოიყენება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში, რაც გათვალისწინებულია სკ-ის 187-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მე-2 წინადადებით - ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა და აუქციონზე გასხვისებული ნივთების განკარგვის შემთხვევები.⁷⁷ იქიდან გამომდინარე, რომ წინამდებარე დავის ფარგლებში უძრავი ქონების ჩუქებას ჰქონდა ადგილი, ზემოთ დასახელებული შემთხვევებიდან არც ერთი მათგანი არ გვაქვს სახეზე. შესაბამისად, საკასაციო სასამართლოს არ უნდა დაეკვალიფიცირებინა მხარეთა შორის არსებული ურთიერთობა ხელყოფის კონდიქციად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბათილი განკარგვის შემთხვევაში, შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს სკ-ის 982-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, თუმცა

მისი გამოყენება დაშვებულია მხოლოდ სასყიდლიანი განკარგვისას.⁷⁸ ასეთ შემთხვევაში ხელყოფის კონდიქციის საგანი არაუფლებამოსილი პირის მიერ მიღებული სასყიდლის ანაზღაურებაა, თუ უფლებამოსილი პირი მოინონებს ბათილ გარიგებას და შემძენს, რომელიც არაკეთილსინდისიერია, საკუთრების უფლებას მოაპოვებინებს გასხვისებულ ნივთზე. შესაბამისად, ვერც აღნიშნული ნორმის გამოყენება ვერ იქნებოდა გამართლებული წინამდებარე დავის ფარგლებში და სარჩელი მთლიანად უნდა დაქვემდებარებოდა სკ-ის 172-ე მუხლის პირველ ნაწილს.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, საინტერესოა ასევე უზენაესი სასამართლოს შემდეგი გადწყვეტილება:⁷⁹ მოსარჩელის მტკიცებით, მოპასუხემ ბათილი ანდერძის საფუძველზე აღირიცხა სამკვიდრო ქონება, რომელიც ჯერ მისმა (მოსარჩელის) მეუღლემ, ხოლო მეუღლის გარდაცვალების შემდგომ თავად მან ფაქტობრივი მფლობელობით მიიღო. მოსარჩელემ მოითხოვა სადავო სამკვიდრო ქონების მისთვის მიკუთვნება/დაბრუნება. დადგენილია, რომ სადავო ქონება მესამე პირებზე ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე გასხვისდა და დავის განხილვის პროცესში მოპასუხის საკუთრებას აღარ წარმოადგენდა. სასამართლომ გაჩუქებულ ნივთზე საკუთრების უფლების შედავებისა და რესტიტუციის მოთხოვნის შესაძლო სამართლებრივ საფუძველად სკ-ის 990-ე მუხლი მიიჩნია. საკასაციო პალატის აზრით, მოსარჩელეს მიკუთვნებითი სასარჩელო მოთხოვნის ფარგლებში მოპასუხეებად ქონების მესაკუთრედ რეგისტრირებული პირები უნდა მიეთითებინა.

საკასაციო პალატის განმარტებით, სარჩელი უნდა მიემართებოდეს იმ პირებს, რომლებზეც შესაძლებელია გავრცელდეს სარჩელის დაკმაყოფილების სამართლებრივი შედეგები. სასამართლოს აზრით, უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების სადავობისას ასეთია ქონების მესაკუთრე, ვინაიდან სწორედ მას ეკისრება პასუხისმგებლობა, სხვის ქონებაზე უკანონოდ მო-

⁷⁷ იბ., სქოლიო 15, 137.

⁷⁸ იქვე, 70.

⁷⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 30 ივლისის განჩინება № ას-392-392-2018.

პოვებული საკუთრების უფლება (თუკი ასეთი დამტკიცდება) დაუბრუნოს მის კანონიერ მესაკუთრეს. განსახილველი დავის ფარგლებში მოსარჩელე სადავო ქონებაზე საკუთრების უფლების მოპოვებას მხოლოდ ანდერძის ბათილობას უკავშირებს და მოპასუხედაც საქმეში ჩაბმულია ანდერძისმიერი მემკვიდრე. მოსარჩელეს სადავოდ არ გაუხდია ქონების ამჟამინდელ მესაკუთრეთა მიერ სადავო უძრავი ნივთის შეძენის მართლზომიერება და ისინი არც მოპასუხეებად არ დაუსახელებია. სადავო ქონებაზე მესაკუთრედ ცნობის სასარჩელო მოთხოვნის რეალიზაცია კი მხოლოდ შესაბამისი უძრავი ნივთების მესაკუთრეთა საკუთრების უფლების გაქარწყლების უკუშედეგს წარმოადგენს. უძრავ ქონებაზე მესაკუთრედ აღიარების შესახებ არასათანადო მოპასუხის წინააღმდეგ მიმართული მიკუთვნებითი სარჩელი, პალატის განსჯით, მოსარჩელის იურიდიულ ინტერესში არსებულ სამართლებრივ შედეგს ვერ უზრუნველყოფდა. იმ დასაბუთებით, რომ სადავო ქონება აღარ ეკუთვნოდა საქმეში მოპასუხის სტატუსით ჩართულ ანდერძისმიერ მემკვიდრეს, ხოლო მოსარჩელეს ქვედა ინსტანციებში არ წამოუყენებია სამართლებრივი პრეტენზია ქონების მესაკუთრეთა წინააღმდეგ, უზენაესმა სასამართლომ უარი თქვა, შეეფასებინა ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე სამკვიდრო ქონების გასხვისების მართლზომიერება და დავის სამართლებრივი შედეგი გაეგრცვლებინა იმ პირებზე, რომლებიც დავაში სათანადო მოპასუხის სტატუსით არ ფიგურირებენ. მართალია, სასამართლომ ქონების მესაკუთრენი მესამე პირის სტატუსით ჩართო სამართალწარმოების პროცესში, თუმცა ეს არ ასწორებს ამ დავის პროცესუალურ-სამართლებრივ ხარვეზს, ვინაიდან სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 85-ე მუხლის თანახმად, სარჩელის განხილვის მიზნებისათვის იმპერატიულად არის განსაზღვრული დავაზე არასათანადო მოპასუხის სათანადო მოპასუხით შეცვლის აუცილებლობა. მოცემულ შემთხვევაში, სასამართლოს შეთავაზების მიუხედავად, მოსარჩელემ სადავო ქონების მესაკუთრეები (სათანადო მოპასუხეები) არ ჩააბა საქმეში მოპასუხეებად, რაც გამორიცხავდა მისი სარჩელის დაკმაყოფილებას.

მოცემული დავის ფარგლებში საკითხი ვერ იქნებოდა გადაწყვეტილი სკ-ის 990-ე მუხლის ფარგლებში, რადგანაც: 1. სარჩელი შეტანილი უნდა ყოფილიყო სათანადო მოპასუხეების მიმართ, რომლებიც დავის განხილვის მომენტისთვის წარმოადგენდნენ სადავო ქონების მესაკუთრეებს. 2. უნდა დამტკიცებულიყო ანდერძის ბათილად ცნობის საფუძველის არსებობა და გამსხვისებლის არამართლზომიერება. 3. უნდა დადგენილიყო ანდერძის ბათილად ცნობის მოთხოვნის ხანდაზმულობის საკითხი, რა შემთხვევაშიც გამოიყენება სკ-ის 1489-ე მუხლის პირველი ნაწილით დადგენილი სპეციალური ვადა. იმისათვის, რომ შესაძლებელი ყოფილიყო სკ-ის 990-ე მუხლის გამოყენება, უნდა გავაკეთოთ შემდეგი სახის ჰიპოთეტური დაშვება: 1. სარჩელი თავიდანვე შეტანილი იყო სათანადო მოპასუხეების წინააღმდეგ. 2. არსებობდა და დავის ფარგლებში დამტკიცდა ანდერძის ბათილობის საფუძველი. შესაბამისად, გამსხვისებელი არ ჩაითვლებოდა მესაკუთრედ და გასხვისებაზე უფლებამოსილ პირად. 3. სასარჩელო მოთხოვნა სკ-ის 1489-ე მუხლის გათვალისწინებით არ იყო ხანდაზმული. მხოლოდ ასეთი დაშვების პირობებში შეიძლება ვიმსჯელოთ და შევაფასოთ საკასაციო სასამართლოს განმარტების სისწორე, როდესაც მან აღნიშნა, რომ ნივთზე საკუთრების უფლების შედავების მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძველი შესაძლოა სკ-ის 990-ე მუხლიდან გამომდინარეობდეს და სწორედ მითითებული ნორმის შემადგენლობის განხორციელებაზეა დამოკიდებული ხელყოფილი საკუთრების უფლების რესტიტუცია. ეს განმარტება წინამდებარე დავის ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით არ არის მართებული და გასაზიარებელი. კერძოდ, რადგანაც ორივე შემძენმა უსასყიდლოდ მოიპოვა ნივთზე მფლობელობა ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე, ასეთ შემთხვევაში, სკ-ის 187-ე მუხლის მე-2 ნაწილის პირველი წინადადების ბოლო ალტერნატივის ანალოგიით, შემძენთა კეთილსინდისიერებისგან დამოუკიდებლად, ნივთზე მფლობელობა უკან დაბრუნებას ექვემდებარება სკ-ის 172-ე მუხლის პირველი ნაწილის საფუძველზე. აქედან გამომდინარე, გამსხვისებლის არაუფლებამოსილების შესახებ არ-

ცოდნის შემთხვევაშიც კი უსასყიდლო შემძენი არ არის დაცვის ღირსი სუბიექტი. სკ-ის 990-ე მუხლი, რომელიც ხელყოფის კონდიქციის სპეციალურ შემთხვევას აწესრიგებს, უნდა შეასრულოს ვინდიკაციის ჩამნაცვლებლის ფუნქცია. ცხადია, რომ ზემოთ ხსენებულ შემთხვევაში უსასყიდლოდ შეძენილი ქონება ისედაც ექვემდებარება დაბრუნებას სკ-ის 172-ე მუხლის საფუძველზე და, შესაბამისად, აღნიშნული შემთხვევა ვერ ჩაითვლება ხელყოფის კონდიქციით, მით უფრო მისი სპეციალური ნორმით მოსაწესრიგებელ სფეროდ. ასეთ სფეროდ კი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, განისაზღვრება სკ-ის 187-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მე-2 წინადადება - ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა და აუქციონზე გასხვისებული ნივთების განკარგვა. ეს ის შემთხვევებია, როდესაც უსასყიდლოდ შეძენი იყო კეთილსინდისიერი და ამასთან ერთად არ აქვს მნიშვნელობა, გავიდა თუ არა ნივთი მესაკუთრის მფლობელობიდან ამ უკანასკნელის ნების საწინააღმდეგოდ.

ფულის შემთხვევაში საუბარია იმავე კუპიურების უკან დაბრუნების ვალდებულების გამოცხვებაზე. ასეთ დროს მიღებული ფულის საკუთარ ფულში შერევის შედეგად იმავე კუპიურების უკან დაბრუნება კი არ უნდა მოხდეს, არამედ სკ-ის 990-ე მუხლის საფუძველზე უნდა ანაზღაურდეს ფულის ღირებულება.⁸⁰ ნორმის მოქმედება ვრცელდება ბრუნვაში გაშვებულ ბანკნოტებსა და მონეტებზე, თუმცა არ ვრცელდება ნუმისმატიკური კოლექციის ფულზე, რადგანაც ეს უკანასკნელი არ არის მოცული ფულის ცნების საკანონმდებლო დეფინიციით.⁸¹ ფასიანი ქაღალდების შემთხვევაში - ნორმის მოქმედება ვრცელდება მხოლოდ სანარმდგენლო ფასიან ქაღალდებზე. შესაბამისად, მისი მოქმედების სფეროდან გამორიცხულია საორდერო და პირადი ფასიანი ქაღალდები.⁸² სანარმდგენლო ფასიან ქაღალდებს განეკუთვნება, მაგალითად, კინოთეატრის ბილეთი, სამგზავრო ბილეთი, ლატარიის გათამაშების ბილეთი და სხვა. შესაბამისად, თუ სკ-ის 990-ე მუხ-

ლის მიხედვით მიღებული ფულისხმობს, მაგალითად, კინოთეატრის ბილეთს, მიმღები აღნიშნული ნორმის საფუძველზე უკან აბრუნებს არა უშუალოდ ბილეთს, რაც ვინდიკაციის საგანი იქნებოდა, არამედ მის ღირებულებას. ამ უკანასკნელის განსაზღვრისას კი გამოიყენება სკ-ის 979-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მე-2 წინადადება. აღნიშნული გარემოება, მართალია, არ იკითხება სკ-ის 990-ე მუხლის მე-2 ნაწილიდან, თუმცა სარეფორმო წინადადების ფარგლებში გამოთქმული სწორი მოსაზრების შესაბამისად, სკ-ის 990-ე მუხლის გამოყენებისას პასუხისმგებლობის ფარგლები უნდა განისაზღვროს სკ-ის 979-ე-981-ე და 985-ე მუხლების საფუძველზე.⁸³ რაც შეეხება აუქციონზე გასხვისებულ ნივთებს - ამ უკანასკნელთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ აუქციონის მიმდინარეობისას არც ერთ ეტაპზე ქონების გასხვისება არ ხდება ჩუქების საფუძველზე. შესაბამისად, შემძენმა ნებისმიერ შემთხვევაში გარკვეული სასყიდლის სანაცვლოდ უნდა შეიძინოს საკუთრების უფლება ქონებაზე. აქედან გამომდინარე, კონკრეტულად ამ შემთხვევაში სკ-ის 990-ე მუხლი ვერ იქნება გამოყენებული, რადგანაც ამ უკანასკნელის გამოყენების ერთ-ერთი წინაპირობა უსასყიდლო განკარგვაა. შესაბამისად, აუქციონზე გასხვისებული არც ნივთის დაბრუნების და არც მისი ღირებულების ანაზღაურების ვალდებულება არ აქვს შემძენს, თუმცა სკ-ის 982-ე მუხლის პირველი ნაწილის საფუძველზე არაუფლებამოსილი პირის (აუქციონის მომწყობი) მიერ მიღებული სასყიდელი უკან დაბრუნებას ექვემდებარება.

XII. დასკვნა

სკ-ის 982-ე მუხლი ერთ-ერთი ყველაზე ბუნდოვანი ნორმაა ქართულ სამოქალაქო სამართლებრივ სისტემაში. აღნიშნულ ნორმაში განსახორციელებელ საკანონმდებლო ცვლილებამდე აუცილებელია, რომ ქართულმა სასამართლოებმა იხელმძღვანელონ ქართული და უცხოური დოქტრინით. წინააღმდეგ შემთხვევაში ნორმა გაგებულ იქნება არსებითად არასწორად, რაც

⁸⁰ იხ. სქოლიო, 5, 102.

⁸¹ ლ. თოთლაძე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი II, ჭანტურია (რედ.), 2018, მუხ. 187, მე-18 ველი.

⁸² იქვე.

⁸³ იხ. სქოლიო 15, 141.

მისი ასევე არამართებული გამოყენების საწინდარია. აღნიშნული ნორმის არასწორი გამოყენების მაგალითები ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში არც თუ ისე ცოტაა, რაც მით უფრო მწვავედ აყენებს დღის წესრიგში აღნიშნულ საკითხს. ზემოთ ხსენებული მუხლის განმარტებისას ქართულმა სასამართლოებმა უნდა გაითვალისწინონ, რომ უსაფუძვლო გამდიდრების კონცეპტი ემსახურება კონდიქციური სარჩელის, როგორც დამოუკიდებელი ტიპის ჩამოყალიბებას სახელშეკრულებო და დელიქტური სარჩელების გვერდით.⁸⁴ შესაბამისად, სარჩელთა საგანიც ერთმანეთისგან განსხვავებული უნდა იყოს.

უპირველეს ყოვლისა, ქართულმა სასამართლო პრაქტიკამ უნდა გაიზიაროს განკარგვის ცნების ის შინაარსი, რომელიც კაუზალობის პრინციპთან არის დაკავშირებული და რომლის გარეშეც შეუძლებელი იქნება მთელი რიგი შემთხვევების დამაკმაყოფილებად გადანყვეტა. აღნიშნული შინაარსის გაზიარების შემდგომ განკარგვის ცნების შესაბამისი განმარტება უნდა გაკეთდეს ხელყოფის კონდიქციის კონტექსტში. ასევე აუცილებელია, რომ მკაფიოდ განისაზღვროს სკ-ის 990-ე მუხლის მოქმედების სფერო და შემდგომ გაიმიჯნოს სკ-ის 982-ე მუხლის შინაარსისგან. ასევე გასათვალისწინებ-

ელია სკ-ის 187-ე მუხლის როლი ზემოთ ხსენებული ნორმების შინაარსის განმარტებისას, რადგანაც აღნიშნული ნორმების მართებული შინაარსის დადგენა მხოლოდ სისტემური განმარტების გზით არის შესაძლებელი.

გარდა ამისა, ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში ხელყოფის კონდიქციისა და დელიქტის ერთმანეთში აღრევაც ხშირია, რის გამოც ამ ორი ინსტიტუტის მკაფიო გამიჯვნაც აუცილებელია. ცხადია, რომ ამ მიზნით ქართული სასამართლოების მხრიდან მხოლოდ ბრალის კატეგორიაზე აპელირება არ არის საკმარისი.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც საკანონმდებლო, ისე სასამართლო პრაქტიკის დონეზე არის შესაცვლელი ის სამართლებრივი პოზიცია, რომელიც საქართველოში დღეს ზოგადად ხელყოფის კონდიქციის მიმართ არსებობს, მათ შორის განკარგვით ხელყოფის კონდიქციის თვალსაზრისითაც. იმის გათვალისწინებით, რომ ქართული უსაფუძვლო გამდიდრების სამართალი ემყარება გერმანელი მეცნიერის დეტლევ კონიგის კანონპროექტს და ასევე გარკვეულწილად გააჩნია ის ორიგინალური თავისებურებანი, რომელიც ქართულ დოქტრინაშია გამოკვეთილი, აუცილებელია, რომ სწორედ ამ წყაროებზე დაყრდნობით განვითარდეს ქართული სასამართლო პრაქტიკაც.

⁸⁴ P. Jaffey, Classification and Unjust Enrichment, The Modern Law Review, Vol. 67, 2004, 1030.